

การอภิปรายโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข เรียนท่านอาจารย์และนักศึกษาปริญญาโททุกท่าน การสัมมนาเครือข่ายก็ใกล้จะเสร็จสมบูรณ์ และเราคงต้องรับฟังความคิดเห็นของอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้มาร่วมฟังตั้งแต่ต้น คงจะได้เป็นข้อคิดที่ให้ประโยชน์แก่พวกเราที่จะพัฒนา ถึงแม้จะเป็นวิทยานิพนธ์ที่เสร็จแล้วก็ตามหรือนักศึกษาที่กำลังพัฒนาวิทยานิพนธ์เองก็จะได้ประโยชน์อย่างยิ่งคงไม่ต้องแนะนำนะครับเนื่องจากรู้จักกันทุกคนแล้ว ขอเชิญอาจารย์อานันท์ ประมาณสิบนาทิ เชิญครับ

อ.ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ ผมต้องขอชมเลยว่าการจัดครั้งนี้ นักศึกษาส่วนใหญ่สามารถทำได้ตรงเวลามากและก็การที่บังคับตัวเองให้สามารถนำเสนอให้ได้ตรงเวลามันเป็นความสามารถอย่างหนึ่ง เพราะอาจารย์ส่วนมากพูดเกินเวลาคือที่อยากจะคุยด้วยก็คือว่า..... มันก็จะไปต่อเนื่องกับวิธีการจัดซึ่งก็ฟังนักศึกษาพูดเสนอแนะไปบ้างแล้ว เท่าที่ฟังดูแล้ว ระหว่างที่ฟังผมก็พยายามคิดว่า... มันจะมองอย่างไรบ้างในแง่ภาพรวม ผมคงจะปูภาพรวมและก็อาจารย์แต่ละท่านอาจจะหยิบประเด็นอะไรต่างๆ ของตัวเองออกมา ในภาพปูแล้วผมคิดว่าเวทีแบบนี้ ที่เราทำนี้มันมีด้วยกันสามส่วน ที่น่าจะดึงขึ้นมาพิจารณาและนักศึกษาก็พูดเวลานำเสนอที่ผสมอยู่ในนั้น แต่เมื่อเราไม่ได้มีการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเป็นเรื่องๆ มันก็อาจจะทำให้ผู้ที่มาฟังนี้ก็จะอาจจะยังไม่ทราบว่าจะจะได้ประโยชน์จากตรงนี้อย่างแท้จริงอย่างไร นอกเหนือจากได้มาทราบความหลากหลายของประเด็นที่ศึกษา ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่าก็มีความสำคัญ เพราะว่าประเด็นที่ศึกษาแสดงให้เห็นถึงว่าเวลานี้สาขา.... ถ้าจะพูดอย่างภาษาที่อาจารย์สุริชัยถามหาอยู่เสมอว่า Identity ของนักมานุษยวิทยา/สังคมวิทยาอยู่ที่ไหน ตรงนี้ชี้ให้เห็นชัดเจนแล้วว่า นักสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาสามารถเจาะเข้าไปถึงความหลากหลายของความเป็นมนุษย์ของคนในสังคมได้ในจุดที่คนอื่นเขาอาจจะมองไม่เห็นอะไรต่างๆ ทั้งๆ ที่มีความสำคัญแล้วก็ตามชี้ให้เห็นถึงความเป็มนุษย์ ซึ่งในสังคมนี้มันแห้งแล้งเต็มที อะไรต่างๆ เหล่านี้ ก็คิดว่าเป็นประเด็นสำคัญที่เห็น แต่ถ้าเผื่อเราปล่อยให้มาภูมิอกภูมิใจกันกับตัวตนของเราเอง ในการที่มีความสามารถในการเจาะมุมมองอะไรต่างๆ เหล่านี้ก็จะอาจจะไม่สามารถทำให้เรานี้เคลื่อน เคลื่อนไหวหรือเคลื่อนตัวไปในการพัฒนาวิธีการศึกษาให้นำเอาสิ่งที่ศึกษาทำให้เป็นพลังนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอะไรต่างๆ ได้เท่าที่ควร ดังนั้นผมจึงคิดว่า เมื่อพอฟังๆ มันก็มีอยู่ด้วยกันสามส่วน อย่างที่ว่า ส่วนแรกที่เราเห็นและมันร่ำรวยมากในการศึกษา ในการนำเสนอครั้งนี้ก็คือ ในประเด็นเกี่ยวข้องกับเนื้อหา คือเนื้อหาที่มีความหลากหลาย แต่ในความหลากหลายผมพยายามมาจัด ถ้าเผื่อปล่อยให้มันหลากหลายไป ผมคงจะกลัวใจตายแน่เพราะผมส่วนมากพยายามว่ามันอยู่ในกรอบ

ไหนบ้าง ก็เลยคิดว่าที่เสนอมานี้มันมีเนื้อหาอยู่สามส่วน เชื่อหรือไม่ว่าผมพยายามสรุป ให้มันเป็นสามเรื่อง

เรื่องที่คิดว่ายังเป็นเรื่องที่สนใจ และเป็นเรื่องคล้ายๆ กับว่าเป็นเรื่องแบบ traditional เรื่องที่เป็นเรื่องปกติที่สังคมวิทยา/มานุษยวิทยาอาจจะเรียกได้ว่าเป็นของฉันใช้เลย รู้ได้เลย ก็คือเรื่องอะไรที่มันเกี่ยวข้องกับการพัฒนา การเปลี่ยนแปลง เรียกว่าเป็นประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งก็มีมากมาย การพัฒนานี้ไม่ได้หมายความเฉพาะว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง แต่ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง อย่างเช่นเรื่องของความรุนแรงในครอบครัวนี้ เราอาจจะคิดว่ามันเป็นประเด็นหน่วยของครอบครัว แต่ผมคิดว่าประเด็นนี้มันรวมอยู่ในเรื่องของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลง เพราะไม่ใช่อยู่ที่... เพราะไอ้ความรุนแรงในครอบครัวมันอาจมีมากันตั้ง โทกูปี้แล้ว ก็อาจจะมามากขึ้น น้อยลงแล้วแต่อะไร... แต่เงื่อนไขที่สำคัญคือ มันมีการปรับเปลี่ยนในระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวซึ่งมันมีผลมาจากการพัฒนา ซึ่งผมจะพูดต่อไปว่า มันโยงกับประเด็นวิถีวิทยา ซึ่งก็เป็นอีกอันหนึ่งที่ผมคิดว่ามันน่าสนใจ แต่เงื่อนไขที่นี้เราไม่มีเวลาที่จะมาถกเรื่องวิถีวิทยามากนัก และอีกเรื่องหนึ่งก็ไปพันกับ concept และวิธีที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นเนื้อหาเป็นประเด็นหลักที่เราศึกษา แต่เรายังไม่ได้นำเอาประเด็นวิถีวิทยากับในเรื่อง concept ต่างๆ มาถกอภิปรายกัน ดังนั้น อันนี้ก็เป็นประเด็นหนึ่งที่ผมคิดว่าในคราวหน้า ถ้าจะจัดแบ่งห้องตามที่นักศึกษาเสนอ อาจจะแบ่งห้องตามเนื้อหานี้ได้ แต่ผมคิดว่าน่าจะต้องมีเวทีรวมหรือเวทีที่นั่งด้วยกันในเรื่องของ concept และวิถีวิทยา มานั่งรวมกันเพื่อที่จะพัฒนาจุดนี้ อันนี้ก็เป็นข้อสังเกตว่าคราวหน้า ถ้าจะแบ่งก็แบ่งตามเนื้อหาเป็นห้องได้ แต่วิถีวิทยาและ concept นี้จะต้องมารวมกัน อันนี้ก็เป็นข้อสังเกตที่น่าจะมาช่วยให้เราปรับปรุงในเรื่องของเวทีนี้ให้ดีขึ้นได้ แต่ในส่วนที่เป็นเรื่องของเนื้อหาที่บอกแล้ว เรื่องแรกเกี่ยวข้องกับกลุ่มของการพัฒนา ซึ่งงานส่วนใหญ่มันจะเกี่ยวกับเรื่องนี้ อย่างงานของมหาวิทยาลัยมหิดลทั้งหมด บางคนก็อาจบอกว่าเรื่องของประชากร เรื่องของอะไรต่อมิอะไร แต่สำหรับผมแล้วมันก็คือเรื่องของปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนา มันยังไม่ได้ไปจากอันนี้ อันนี้ก็เป็นประเด็นใหญ่ หัวข้อใหญ่ ซึ่งผมคิดว่าไม่ใช่หัวข้อนี้ไม่สำคัญ มันสำคัญถึงมีคนทำเรื่องนี้เยอะอยู่

แต่ที่นี้มันมีอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มใหม่ อันนี้ก็เป็นประเด็นหนึ่งที่ว่าเป็นกลุ่มใหม่ และอีกกลุ่มหนึ่งที่จะเห็นได้ชัดจากงานของทั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็จะมีงานพวกนี้มากหน่อย และที่อื่นๆ ก็มีประปรายคละกันไป นั่นคือในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการช่วงชิงความเป็นตัวตนหรือเรื่องของการพูดถึงเรื่องความหมาย ประเด็นนี้มันก็จะเป็นเรื่อง.... จริงๆ ก็คือในเรื่องของการเมือง เรื่องของตัวตน เพราะว่าประเด็นนี้สำคัญมากเนื่องจากว่าที่จริงมันมีผลต่อเนื่องจากการพัฒนา การพัฒนาที่ผ่านมามันลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไปมาก ดังนั้นการศึกษาที่เป็น การเปลี่ยนแปลงเลย... เพราะการศึกษาในเชิงพัฒนาส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องโครงสร้าง กระบวน

การซึ่งจะไม่ค่อยเห็นคน ถึงแม้ไม่เห็นคนมากแต่ก็เห็นคนกลายเป็นเพียง concept บางอันเท่านั้นเอง แต่ในขณะที่พวกที่สนใจเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความเป็นตัวตนนี้ก็จะให้ความสำคัญกับเรื่องของผู้คนที่ จะพยายามช่วงชิงความหมาย หรือว่าพยายามให้ตัวเองนั้นมีพื้นที่อยู่ในสังคม ในแง่มุมต่างๆ ที่เรา ศึกษากันมาแล้ว แม้แต่คนเก็บของเก่าที่บอกแล้ว เขาก็พยายามที่จะมีที่ยืนภายใต้สภาวะการณ์ที่ทำให้ เขาไร้ความเป็นมนุษย์มากขึ้นเท่าไรนี้ แต่เขาก็มีความเป็นมนุษย์เหมือนๆ กับคนอื่น ไม่ใช่ไม่มีแล้ว เขาจะบอกคนอื่นได้อย่างไร จะบอกพวกเขาเองได้อย่างไร มันก็แสดงออกมาในรูปของการสร้างภาพ ตัวตนด้วยการแยกแยะ classify จัดแบ่งตำแหน่งแห่งที่ที่เป็นประเด็นที่ผมคิดว่ามีการนำเสนอมากพอ สมควร ในเวทีนี้ก็น่าดีใจที่ว่าจุดนี้ก็จะอาจจะเป็นจุดหนึ่งที่สำคัญของการเปลี่ยน อาจจะเป็นการเปลี่ยน กระบวนทัศน์ที่สำคัญในการศึกษา แต่ถ้าเพื่อน...แต่ในแง่ของวิธีวิทยานี้ ประเด็นนี้เดี๋ยวผมจะชี้ อีกต่อไปว่ามันมีปัญหาในวิธีวิทยานิดหน่อยนะครับ แต่อีกอันหนึ่งเนื้อหาที่มีงานศึกษาน้อยแต่ผม คิดว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะว่างานทางสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาไม่ใช่แค่ติดตามปัญหาที่ผ่านมา และก็ไม่ใช่แค่มานั่งดูคนเขารำพึงรำพันความเป็นตัวตนอะไรต่างๆ แต่อย่างเดียว แต่เราก็พยายามคิด ตาม หรือว่าพยายามที่จะรู้ด้วยว่ามันมีการสร้างสรรค์ก่อรูปใหม่ๆ เป็นสถาบันหรือเป็นรูปแบบของ ชีวิตอะไรใหม่ๆ ในสังคมบ้าง ไม่ใช่ว่าจะรอกินของเก่าหรือชื่นชมในมรดกเดิมอย่างเดียว สิ่งนี้สำคัญ ก็สังเกตว่ามีเนื้อหาที่นักศึกษาหลายคนพยายามนำเสนอในจุดนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอยู่ก่อนแต่ง หึงรักหึง อะไรพวกนี้มันเป็นประเด็นที่ผมคิดว่ายังมีคนเลือกเนื้อหาการศึกษาที่ยังอยู่ในวงที่จำกัด อยู่ แต่มันเป็นเรื่องของการสร้างแบบแผนหรือรูปแบบชีวิตแบบใหม่ ซึ่งมันก็คือประเด็นของความ เป็นสมัยใหม่ซึ่งก็เป็นประเด็นที่ว่า ในสังคมไทยเรามักจะ... ภาษาอังกฤษเรียกว่า take it for granted คือเราไม่ค่อยสนใจ เรานึกแต่ว่าความทันสมัย ความเป็น modernization แต่ความเป็นสมัยใหม่มัน ต่างจากความทันสมัยในแง่ที่ว่ามันไม่ได้เป็นสิ่งที่เรารับมาจากตะวันตกหรือพยายามจะเปลี่ยนเป็น ตะวันตกหรือจะทันสมัย หรือจะเป็นการลอกเลียนแบบใคร แต่เป็นการสร้างชีวิตแบบใหม่ สร้างรูปแบบชีวิตใหม่ ซึ่งมันเป็นเรื่องของสร้างใหม่ มันไม่ใช่เรื่องของการลอกเลียนแบบใคร ตรงนี้ ถึงแม้ว่าชีวิตอย่างนี้ ไม่ว่าจะอยู่ก่อนแต่ง หึงรักหึง ถึงแม้จะเคยมีมาในอดีตอะไรต่างๆ แต่มันก็เป็น รูปแบบของการคืนวันที่จะสร้างลักษณะของชีวิตแบบใหม่ขึ้นมาในสังคม ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่าเป็น ความเป็นตัวตนที่สำคัญของสังคมวิทยา/มานุษยวิทยา ที่จะต้องชี้ให้เห็นตรงนี้ ที่จะต้องเข้าใจ ที่จะต้อง sensitive จะต้องอ่อนไหวกับประเด็นเรื่องเหล่านี้ มิฉะนั้นแล้วเราก็ไม่สามารถที่จะ... คล้ายๆ กับมีบทบาทในสังคมได้ เพราะว่าเราตามแต่ปัญหา แต่เราไม่สามารถที่จะคล้ายๆ มีจินตนาการ มีอะไรที่จะไปข้างหน้าได้เท่าที่ควร ตรงนี้ก็เป็นอีกอันหนึ่งที่เป็นเนื้อหาที่สำคัญที่อยากจะตั้งข้อสังเกต ไว้ก่อนว่าดีใจมากนะครับที่นักศึกษาหลายคนหยิบเอาเรื่องเหล่านี้ขึ้นมา แต่ก็มีย่อยมาก น้อยกว่า เรื่องแรกมาก เรื่องที่สอง ก็มีมากน้อย แต่ยังมากกว่าเรื่องที่สาม อันนี้ก็เป็นในเรื่องประเด็นเนื้อหา ที่

นี่ผมคิดว่าในประเด็นเนื้อหาเนี่ย ผมคิดว่าสอบผ่าน A มีเนื้อเรื่องที่หลากหลายในเนื้อหาผมดีใจมาก คือเวลาฟังเฉพาะถ้าเพื่อเราอยู่แต่ในมหาวิทยาลัยของเรามันก็มีเนื้อเรื่องแค่นี้ พูดเรื่องอะไรก็แค่นี้ แต่เวลาไปทีอื่นรู้สึกว่ามันมีหลายเรื่องที่ผมคิดว่าเวทีย่างนี้ เป็นเวทีที่จะช่วยให้เราได้เห็นภาพอย่างนี้มากขึ้น

ทีนี้พอมาดูในเชิง concept ผมคิดว่ามีความพยายามที่จะนำ concept ใหม่ๆ มาใช้หลายตัวเหลือเกิน นำมาใช้มากและก็ concept ที่ยังเป็นแบบคล้ายๆ กับในรูปแบบเดิมเนี่ยยังมี โครงสร้างหน้าที่ก็ยังมีอยู่บ้าง และก็มี การปรับเปลี่ยนมาเป็นลักษณะแบบ phenomenology..... อะไรต่างๆ จนกระทั่งมาถึง postmodern อันนี้ก็รู้สึกว่ามี การครอบคลุมในประเด็นเชิง concept นี้ค่อนข้างจะมาก ในแง่ผมแล้วผมคิดว่าเอา concept มาใช้อย่างเดียวเนี่ย concept ที่ใช้ถึงแม้จะตัวเดียวกันแต่มันใช้ได้หลายระดับ ประเด็นก็คือว่าถึงแม้จะเป็น concept ใหม่นะแต่มันใช้ระดับต่ำ ระดับต่ำก็ไม่ใช่ว่ามันดี แต่มันไม่เพียงพอ คือระดับต่ำหมายความว่า concept เราใช้ได้สามระดับแต่เราจะใช้ concept ระดับแค่นี้... ภาษาอังกฤษเรียกว่า descriptive concept หมายความว่า concept ที่เราใช้ มันมีอำนาจมาก แต่เราใช้มันน้อย คือใช้มันแค่เป็นแต่เพียงต้องการจะแจกแจงบรรยายสภาพที่เห็น ซึ่งการบรรยายตามสภาพที่เห็นเนี่ยมันจะได้เป็นแค่เพียงเรื่องของปลายเหตุ ปรัชญาการณที่ปลายเหตุ แต่ภาระหน้าที่สำคัญของสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาต้องไปที่ต้นเหตุให้ได้ ถ้าไปที่ต้นเหตุไม่ได้มันก็จะมีความแสดงว่าเราใช้ concept ไม่คุ้มค่า ใช้ได้น้อยกว่าที่ศักยภาพที่มันมี ซึ่งที่จริงแล้ว concept มันสามารถจะยกระดับได้ไปถึงขั้นระดับที่เรียกว่าเป็น analytical concept ใช้ concept อันเดียว ตัวเดียวกัน ไม่ว่าจะอะไรที่เราใช้ทั้งหลายแหละจะเป็นอะไร ไม่ว่าจะ เป็น representation concept, space concept, otherness concept, globalization concept บรรดา มีมากมายใน postmodern ที่นำเสนอมาเราใช้มันน้อยกว่าที่พลังมันมี เราใช้ในระดับ description เนี่ยมาก ใช้ในฐานะที่มันเป็น analytical มีมากเหมือนกันแต่ยังน้อย แล้วถ้าเพื่อจะยกเป็นอีกระดับหนึ่งคือระดับที่เป็น critical concept ใช้ concept ไปในเชิง critical ก็ยังจะน้อยลงไปอีกเป็นลำดับ ดังนั้นผมจึงมีข้อเสนอ ก็คือว่าที่อยากเห็นและอยากคิดว่า concept ที่เรามีน่าจะใช้ให้มันเต็มศักยภาพความสามารถ ถ้าหากว่าใช้ได้เต็มทั้งสามระดับมันก็จะช่วยทำให้คุณค่าหรือความสามารถในการใช้ concept มันยกระดับขึ้น อันนี้ก็เป็นประเด็นในเชิง concept

อันที่สาม ก็เป็นเรื่องของวิธีวิทยา วิธีวิทยานี้ ไม่ได้หมายถึงจะใช้ Chi-square หรืออะไรต่างๆ ไม่ใช่เรื่องของเทคนิค วิธีวิทยามันคือ contextualization เพราะเราสอนกันในเรื่องการวิจัย เราไปเน้นเรื่องเทคนิคการวิจัยมากกว่าจะมองวิธีวิทยาไปในเชิงการจัดระบบคิด ดังนั้นจึงเป็นปัญหา ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่ามันมีปัญหา การที่เราเปลี่ยนจาก modern มาเป็น postmodern มากขึ้นดูเหมือนมันเกิดขึ้นหรือไงไม่ทราบ แต่ว่าเราใช้มันไม่เท่าที่ควร แต่พอถึงวิธีวิทยายังมีปัญหาใหญ่เลย เพราะว่า การที่เรา

shift คือเปลี่ยนจาก modern มาเป็น postmodern แต่ปรากฏว่าวิธีวิทยาของเรายังเป็นวิธีวิทยาแบบด้านเดียวอยู่มันก็เป็นปัญหา หมายความว่าพอเราเปลี่ยนจากเมื่อก่อนดูเหมือนว่าพวก modern คุณมัน macro เกินไป คุณโครงสร้างอะไรต่างๆ มองไม่เห็นคน พอคราวนี้มาคุณ คุณคนไปคุณคนมาก็เลยเห็นแต่คนไม่เห็นอย่างอื่น คือมันเป็นปัญหาคือว่า ทำไมเราถึงติดกับประเด็นเก่าก็คือ ประเด็น macro/micro มันมีปัญหาอยู่เหมือนกัน เท่าที่ผมเห็นการนำเสนอตรงนี้รู้สึกว่าการเปลี่ยนตรงนี้ผมไม่แน่ใจว่ามันทำให้ผลงานวิจัยเราดีขึ้นหรือไม่ ผมตั้งคำถามตัวใหญ่ๆ ว่ามันอาจจะยังมีปัญหาอยู่ เพราะว่าพอมา macro/micro แต่ก่อนเราก็พูดกันมากกว่าในเรื่องบริบทไม่สำคัญ แล้วพอเราไม่ว่า macro/micro บริบทที่ว่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่หันไปทำเชิงปริมาณ แต่มาใช้ micro ก็จะมาบริบท เพราะเราไปเชื่อและติดอยู่ใน modernism คือไปติดอยู่ใน concept ที่เป็นสากลมากเกินไปในขณะที่ไม่ได้เชื่อมั่นในเรื่องเงื่อนไขของการตัดสินใจของอะไรต่างๆ เท่าที่ควร นี่ก็เป็นประเด็นหนึ่งที่ผมคิดว่ามีความสำคัญ อย่างเช่นว่าบางประเด็นที่คนในเชิงคุณภาพที่หันมาใช้ postmodern มากขึ้น พูดถึงปัญหาต่างๆ หลายเรื่องด้วยกัน อาจารย์ปราโมทย์ก็พูดขึ้นมาว่าปัญหาเหล่านั้นมันอาจจะเกี่ยวข้องกับเรื่องการอพยพหรือการเคลื่อนไหวของประชากรก็ได้ แต่ปรากฏว่าเราไม่ได้มองตรงนั้น เพราะว่าเราไปมองตรงจุดย่อยและเราก็ไม่เห็นความเคลื่อนไหวอื่นๆ ที่มันเกิดขึ้นรายล้อมนั้นเลย อันนี้ผมก็คิดว่า เป็นปัญหาเหมือนกันในแง่ที่ว่าเราจัดลำดับความสำคัญ ประเด็นคือเราแยกแยะไม่ถูกว่าเราควรจะมองอย่างไรบ้าง อันนี้ก็เป็นประเด็นในเชิงวิธีวิทยาที่ผมคิดว่า เพราะทำไม่รู้จักใหม่ ถ้าหากว่าเราไปตกในประเด็นที่เป็นเรื่องความเป็นมนุษย์มากขึ้น เราไปเน้นตัวคนโดยที่ไม่เชื่อมไปสู่ระดับ macro จะไม่เห็นความเคลื่อนไหวทางสังคมเท่าที่ควร ประเด็นปัญหาในแง่ที่ว่ามิติเชิงนโยบายนี้มันออกไม่ค้อยได้ ผมก็คิดว่า ผมก็อาจจะเป็นประโยชน์น้อยอยู่หรือเปล่าก็ไม่รู้ แต่ผมคิดว่างานวิจัยต่างๆ แม้ว่าจะเป็นในเชิงวิชาการก็ตามมันคงจะต้อง.....เพราะเนื่องจากทรัพยากรเรามีอย่างจำกัดแบบเศรษฐศาสตร์เขาว่า ก็ต้องพยายามผลักดันให้งานเหล่านี้มีนโยบายมากขึ้นด้วย แต่ขณะเดียวกันเชิงนโยบายไม่ใช่เชิงนโยบายที่ตอบสนองอะไร แต่เชิงนโยบายที่มองเห็นคนอื่นเชิงวิพากษ์ ซึ่งการที่จะนำเสนอวิธีวิทยาขณะที่ใช้ concept เชิงวิพากษ์ได้มันจะต้องมี.....ไอ้ตรงนี้ผมคิดว่ามันมีความสำคัญในเชิงวิธีวิทยาไม่ใช่วิธีวิทยาในการบรรยายอย่างเดียว แต่วิธีวิทยาของเราควรให้ความสำคัญในมุมมองเชิงวิพากษ์ ผมคิดว่าถ้าจะมีอะไรที่จะบอกตัวเองได้ว่ามันเป็นลักษณะสำคัญของสังคมวิทยา/มานุษยวิทยา มันก็มีสองอย่างนี้ ผมคิดว่าอันหนึ่งก็คือ เรื่องของ reflexivity คือการที่เรามาตรวจสอบสะท้อนกลับกับการวิพากษ์ อันนี้มันถึงจะเป็นวิธีวิทยาที่ช่วยทำให้เราสามารถจะใช้ concept และสามารถใช่วิธีการศึกษาให้มีประโยชน์มากที่สุด อันนี้ก็เป็นเรื่องของวิธีวิทยาและอีกอันหนึ่งที่อาจยังมีปัญหาอยู่มากพอสมควรก็คือในเรื่องของการที่จะแปล concept มาสู่ข้อมูลในภาคสนามเอง ปัญหาที่ก็คือว่า งานหลายชิ้นผมไม่มีเวลาที่จะลงไปยกตัวอย่างรายชิ้นก็ต้องขอโทษด้วย เดี่ยวจะซักถาม ถ้าเพื่อ

ท่านที่สนใจที่ผมว่าไว้มันตรงกับจีนไหนบ้าง ซึ่งผมก็อาจจะจำได้บ้าง ไม่ได้บ้าง แต่ปัญหาหนึ่งก็คือว่า เราคิดว่า concept ตัวเดียวมันแปลว่าเอาไปใช้คุมกับข้อมูลทันทีเลย แต่จริงๆ แล้ว concept มันมี linkage คือมันมีตัวต่อของมัน ก็มันต้องแปล concept หนึ่งไปสู่อีก concept หนึ่ง คือ concept มีหลายระดับ นอกจากระดับที่ผมว่ามาแล้วเรื่องของ descriptive, analytical, critical แล้ว concept มันยังโยง ไปอีก มันโยงกันหลายตัวมันต้องต่อกัน ปรากฏว่าแต่ละคนนั้นพอบอกว่า concept การวิจัยแทนที่จะนำมาเป็นกรอบคิดปรากฏว่าใช้ concept เป็นตัวโคด อันนี้ผมคิดว่าเป็นปัญหาเพราะมันจะทำให้ห่างแล้วเราคิดว่า concept นั้นเป็นคำตอบสำเร็จรูปสำหรับที่จะทำการวิจัย แต่ที่จริงแล้ว concept มันเป็นเครื่องมือทางความคิดที่จะช่วยให้เราตั้งคำถามให้ดีขึ้นเท่านั้น ตรงนี้ก็เลยคิดว่าเป็นวิธีวิทยาที่อาจจะต้องมี session พิเศษที่จะมาถกกันเรื่องนี้อย่างจริงจังมากขึ้น ซึ่งคิดว่าทั้งหมดนี้ที่ตั้งข้อสังเกตเหล่านี้มีเวลาอันจำกัด ผมก็คิดว่าอาจจะเป็นข้อสังเกตกว้างๆ ถ้าเผื่อว่ามีอะไรก็เพิ่มเติมช่วงหลัง ขอบคุณมาก

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข คงไม่สรุปนะครับ ต่อไปขอเชิญอาจารย์ปริตตา

อ.ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล คือว่าอาจารย์อานันท์ก็ได้พูดถึงที่ดิฉันตั้งใจจะพูดไปหมดแล้ว และก็ใช้เวลาเกินมาประมาณสองเท่า ดิฉันขออนุญาตยกเวลาส่วนของดิฉันให้อีกสองท่าน...

ประเด็นของดิฉันก็คล้ายๆ กับอาจารย์อานันท์ ความคิดก็คงไม่ต่างกันมาก แต่อาจจะพูดด้วยภาษาคนละแบบ ดิฉันไม่อยากมาในฐานะอาจารย์ เพราะถ้าหากมาในฐานะอาจารย์พอลกลับไปที่ดิฉันคงต้องบอกว่าธรรมศาสตร์จะต้องฝึกวิทยายุทธ์อีกมาก ก็อาจจะสร้างความเครียดให้กับทุกคน จึงอยากจะมาในฐานะนักเรียนมากกว่า ดิฉันถามว่าได้เรียนอะไรจากการนั่งฟังประมาณวันครึ่ง ดิฉันมีสามประเด็นที่จะพูด ประเด็นที่หนึ่ง ดิฉันตั้งคำถามของตัวเองว่างานทั้งหมดถึงแม้จะเป็นงานของนักศึกษา แต่ว่างานของนักศึกษาก็สะท้อนงานของอาจารย์ เพราะว่าคือทุกซ์ของนักศึกษาก็คือทุกซ์หรือสุขของอาจารย์ด้วยกัน มันก็ทำนองคล้ายๆทุกซ์สุขของอาจารย์เหมือนกันและนักศึกษาในแง่หนึ่งก็เป็นกระจกให้อาจารย์ส่องดูตัวเอง เพราะฉะนั้น ดิฉันตั้งคำถามที่หนึ่ง จากทั้งหมดเท่าที่ได้ฟังนี้ตำแหน่งของสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาอยู่ตรงไหนในสังคมไทย และดิฉันตั้งคำถามที่สอง ให้กับตัวเองว่า เท่าที่ดิฉันมองดูดิฉันคิดว่าสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาไทยมีความเข้มแข็งแค่ไหน และก็คำถามที่สามก็คือว่า ถ้าเป็นอย่างนั้นภารกิจต่อไปนี้จะทำอะไร แต่อันนี้ก็เป็นที่สนใจส่วนตัวของดิฉันในฐานะคนที่นั่งฟังอยู่ ณ ที่นี้

คำถามที่หนึ่งว่าตำแหน่งของสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาในสังคมไทยว่าอยู่ตรงไหน อันนี้ดิฉันก็มีความสงสัยมากก็ได้คุยกับอาจารย์สุริชัย อาจารย์อานันท์ก็เป็นเวลานานแล้วว่าถ้าเราเปรียบ

เทียบกับสังคมตะวันตก วิชาสังคมวิทยาเกิดขึ้นมาเพื่อที่จะพยายามทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเกิดขึ้นมากในช่วงศตวรรษที่ 19 วิชามานุษยวิทยาเกิดขึ้นมาจากหลายๆ อย่าง ส่วนหนึ่งมาจากความอยากรู้ สิ่งที่เราเรียกว่า exotic ซึ่งอาจจะสร้างขึ้นมากภายในความคิดของคนตะวันตกเอง บางส่วนอาจจะเป็นกระบวนการที่อยากจะเอาความเจริญไปให้คนอื่นไปให้คนที่ป่าเถื่อน เป็นส่วนหนึ่งของ civilization อีกส่วนหนึ่งอาจจะเป็นการสะท้อนกลับมาข้อนดูสังคมของตัวเองหรือส่วนหนึ่งอาจจะเป็นกระบวนการของจักรวรรดินิยมซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกันอยู่ด้วย ดิฉันเอามาถามคำถามว่า จากที่ได้ฟังมาทั้งหมดคือสืบหาเรื่องโดยประมาณ ที่นี้สังคมวิทยา/มานุษยวิทยาไทยมีตำแหน่งอยู่ตรงไหน ข้อสรุปดิฉันอาจจะคล้ายๆ ของอาจารย์อานันท์ที่ว่าในส่วนที่หนึ่ง ดิฉันเห็นว่าตำแหน่งแรก วิชาสังคมวิทยา/มานุษยวิทยา เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่เราเรียกว่าการพัฒนาสังคมไทยภายใต้กระบวนการความคิดว่าสังคมไทยนี้คล้ายๆ อยู่ภายใต้ การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความก้าวหน้าหรือความเจริญขึ้น แล้วก็สังคมวิทยาอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่อาจจะช่วยให้ชีวิตของคนดีขึ้น ดิฉันคิดในแนวนี้ว่าอันนี้เป็นแนวพัฒนา อันนี้ก็จะจะมีเรื่องซึ่งเป็นตัวอย่างไม่ได้ครอบคลุมทั้งหมด ถ้าเรื่องไหนดิฉันไม่ได้กล่าวถึงก็ขออภัย ไม่ได้กล่าวถึงไม่ใช่ไม่สำคัญ ไม่ใช่ไม่ดี เพียงแต่ดิฉันไม่สามารถจะพูดถึงทุกเรื่องได้ อันนี้ก็อาจเป็นแนวอย่างที่ว่ามติดลนาเสนอสถานภาพสตรีกับการตายของทารก ทศนคติการใช้ยาคุมกำเนิด เครื่องชีวิตความผาสุกของครอบครัว ปัญหาพหุโภชนาการเด็ก ความรุนแรงต่อภรรยา การจัดหาแรงงานไปต่างประเทศ เป็นต้น ตำแหน่งที่สอง ดิฉันก็เห็นว่าสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาที่พูดกันนี้อาจจะเรียกว่าแนววิพากษ์ วิธีการแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้กระทำความรุนแรงทั้งในเชิงกายภาพและเชิงสัญลักษณ์ให้กับคนบางกลุ่มทำให้คนบางกลุ่มกลายเป็นคนชายขอบ กลายเป็นคนที่ไร้อำนาจ หรือถูกกำหนดความหมายด้วยคนอื่นนี่อย่างไร การศึกษาในแนวนี้ก็จะจะมีหลายแบบ เช่น อันแรกก็คือเป็นแนวที่ให้เสียงกับคนที่เราไม่เคยได้ยินเสียงมาก่อน เช่น ศึกษาเรื่องแม่ค้า คนที่ศึกษาเรื่องอยู่ก่อนแต่ง คนเก็บของเก่า ซึ่งก็เป็นการศึกษาที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตหรือความคิดของพวกเขาหรืออีกแบบหนึ่งก็จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการตอบโต้ ต่อสู้ ต่อรอง กับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดมาจากคล้ายๆ ผลพวงจากอำนาจซึ่งกระทำมาจากภายนอก อันนี้ก็อย่างเช่น แนวศึกษาเรื่องผีน ปกาเกณูอ หรือความรู้หมอมือ เป็นต้น

ตำแหน่งที่สามที่ดิฉันมองเห็นก็คือว่า สังคมวิทยา/มานุษยวิทยามีบทบาทในการชี้ให้เห็นสิ่งที่ดิฉันเรียกว่าพื้นที่ใหม่ คือชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาโลกาภิวัตน์ และการตอบโต้ของกลุ่มคน บังเอิญบุคคล ที่อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ได้ก่อให้เกิดบริเวณหรือพื้นที่ใหม่ๆ ขึ้นมาในสังคมอย่างไรบ้าง ซึ่งอาจจะเป็นคนกลุ่มใหม่ วิถีชีวิตแบบใหม่ การบริโภครูปแบบใหม่ๆ ที่มีความหลากหลาย อันนี้ตัวอย่างเช่น เรื่อง หึงรักหึง วัฒนธรรมการกินขนมไทย การท่องเที่ยว

อัตลักษณ์วัยรุ่น เป็นต้น ฉะนั้น สิ่งที่ดิฉันได้เรียนรู้จากงานนี้ก็คือว่า มันก็เห็นเงาร่างๆ หรือเค้าโครงของสำนักสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาไทยและตำแหน่งแห่งที่ ซึ่งความรู้เหล่านี้กำลังมีบทบาทหรือว่ากระทำอยู่ในสังคมไทย อันนี้เป็นเงาร่างๆ ที่เห็น และดิฉันจึงตั้งคำถามที่สองเมื่อเห็นอย่างนี้แล้ว ดิฉันคิดว่าสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาไทยมีความเข้มแข็งแค่ไหน อันนี้ดิฉันคิดว่าในแง่หนึ่งถ้ามองย้อนหลังไป ดิฉันสอนหนังสือมาสิบปีไม่ต้องคำนวณก็ได้ ดิฉันอายุห้าสิบปี ดิฉันคิดว่าสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาไทยก็ได้ก้าวมาพอสมควรในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา อันนี้พูดให้กำลังใจตัวเองนะว่าเราก็ได้ตั้งสมมุติฐานความรู้ขึ้นมาด้วยตัวเองในระดับหนึ่ง ดิฉันมองจากอะไร มองจากเวลาคุณงานวิทยานิพนธ์ของนักศึกษามันมีการอ้างอิงถึงงานของนักวิชาการจากต่างประเทศ อันนี้ก็เป็นแหล่งที่มาของการจุดประกายความคิดที่ใหญ่มากแหล่งหนึ่งของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไทย แต่ในขณะที่เดียวกันดิฉันก็เห็นว่ามันมีการอ้างอิงถึงที่มาทางความคิดไม่ใช่ข้อมูลอย่างเดียว แต่เป็นที่มาของความคิดของงาน ของนักสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาไทย เช่นเดียวกัน ฉะนั้นในแง่นี้ก็รู้สึกว่ามันก็ได้เริ่มการตั้งสมมุติฐานอะไรมาในระดับหนึ่ง แต่เมื่อพูดอย่างนั้นแล้ว เมื่อเรารู้ลักษณะของงานทั้งที่สำเร็จแล้วและกำลังทำอยู่ คุณภาพของงานดิฉันคิดว่าก็ยังมีช่องว่างใหญ่ๆ อยู่ตามช่องว่างที่อยากจะพูดถึงสำหรับดิฉัน ส่วนคนอื่นก็แล้วแต่ทัศนะของท่าน แต่ดิฉันคิดว่าอันนี้เป็นช่องว่างที่สำคัญแล้วก็คิดว่าเราจะพยายามสร้างสะพานเชื่อมช่องว่างเหล่านี้ จะปิดมันหรือทิ้งมันไว้ใช้อย่างไรบ้าง ช่องว่างที่หนึ่ง ดิฉันเห็นช่องว่างของ methodology ที่หลากหลาย อันนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดา ในสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาที่ไหนดิฉันก็เห็น methodology ที่หลากหลาย แต่ที่เกิดขึ้นในเวทีครั้งนี้ ดิฉันคิดว่าที่ชัดมากก็คือความหลากหลาย หรือความแตกต่าง หรืออาจจะเรียกว่าเป็นความตรงกันข้ามกันด้วยซ้ำไประหว่าง methodology ที่เน้นความแม่นยำ ความพยายามที่จะชั่ง ตวง วัด ปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยเครื่องมือที่มีมาตรฐานเช่นเดียวกันกับ methodology ที่เน้นความหมาย ประสบการณ์ และการตีความ ในขณะที่ดิฉันรู้สึกที่เราไม่สามารถจะสนทนาข้ามพรมแดนของ methodology อย่างใหญ่ๆ สองอันนี้ได้ อันที่จริงมันคงมีรายละเอียดมากกว่านี้ อันนี้ดิฉันตั้งเป็นคำถามให้กับตัวเอง ดิฉันตอบไม่ได้ว่าเราจะทำอย่างไร เราจะต้องพยายามคล้ายๆ เปิด channel เปิดช่องในการสนทนาอย่างไร หรือว่าเราจะปล่อยไว้แต่ละอันก็พัฒนาความเข้มแข็งของตัวเองไปในแต่ละทางก็เป็นได้สองทาง ช่องว่างที่สองดิฉันเห็นช่องว่างระหว่างผู้วิจัย นักวิจัยกับแนวความคิดทฤษฎี สำหรับดิฉันก็คิดว่าเรื่องแนวความคิดทฤษฎี ก็มีความสำคัญไม่เพียงแต่เนื้อหาของสิ่งที่เรากำลังค้นหาเท่านั้น เพราะว่าความชอบธรรมของการดำรงอยู่ของนักสังคมวิทยา/มานุษยวิทยา ที่จะบอกว่าเรามีความแตกต่างจากคนที่เขาพูดถึงปรากฏการณ์สังคม ความเป็นไปในสังคมโดยอาศัยสามัญสำนึก แตกต่างจากนักหนังสือพิมพ์ แตกต่างจากนักอื่นๆ ใดๆ ก็น่าจะเป็นตรงเครื่องมือทางความคิดของเรา ในการที่จะอธิบาย ในการที่จะถ่ายทอด ในการที่จะเข้าถึงข้อมูล ในลักษณะที่มันรอบด้านลุ่มลึกหรือว่ามีมิติของความเป็นมนุษย์

ลักษณะที่มันจะมีคุณค่าอะไรบางอย่างเป็นพิเศษที่เราคิดที่เราเชื่อ แนวความคิดอันนี้ก็ส่วนหนึ่งดิฉันคิดว่าได้มาจากการเปรียบเทียบงานของเรากับงานของคนอื่น เปรียบเทียบกับแนวความคิด มโนทัศน์ ซึ่งมีคนอื่นได้สร้างมาแล้วจากตัวอย่างของข้อมูลอื่นๆ ในขณะที่ดิฉันมีความรู้สึกลึกว่ามันมีช่องว่างหลายแบบ ยกตัวอย่างตัวดิฉันเอง ศึกษาวิชามานุษยวิทยาเมื่อประมาณสามสิบปีมาแล้ว สิ่งต่างๆ ที่เราพูดกันในห้องนี้ เช่น อัตลักษณ์ วาทกรรม ภาพแทน ภาพสร้าง ทุนวัฒนธรรม การต่อรองทางความหมาย ทั้งหมดไม่มีในพจนานุกรมศัพท์ทางมานุษยวิทยาเมื่อสามสิบปีที่ดิฉันเป็นนักเรียนไม่มีเลย เพราะฉะนั้นอันนี้ก็พอจะบอกเราได้ ถ้าใครไปเรียนมาแล้วเจอคำพวกนี้ ก็จะบอกเราได้ทันทีว่าเรารุ่นไหน เพราะฉะนั้นไม่ใช่แค่เพียงนักศึกษา ตัวอาจารย์เองก็ต้องตะเกียกตะกายเพื่อที่จะเข้าใจสิ่งเหล่านี้ เพราะสิ่งเหล่านี้ก็ไม่ใช่ความคิดที่มันกระจ่างชัดอยู่ในตัวเอง ไม่ใช่ความคิดที่มันลงตัว มีการถกเถียงมากมายสารพัด เพราะฉะนั้น ช่องว่างอันหนึ่งที่สำคัญมากก็คือ ทั้งอาจารย์ ทั้งนักศึกษา ก็จะต้องพยายามเข้าใจแนวความคิด ซึ่งอยู่ใน currency ที่เราใช้กัน ที่ดิฉันรู้สึกว่ามีช่องว่างก็คือว่าในขณะที่ เช่นคำว่า วาทกรรม อัตลักษณ์ ใช้เยอะมาก จนกระทั่งมันไร้ความหมาย และความหมายที่เราใช้ก็ไม่ต่างจากความหมายที่เราพบในหนังสือพิมพ์ หรือว่าในไม่ทราบในทีวีที่ใช้อัตลักษณ์เหมือนกันอะไรต่างๆ เหล่านี้ คำว่าวัฒนธรรมก็ใช้เหมือนกัน ถ้าหากว่าเราไม่ได้มีเครื่องมือที่เข้มแข็ง ที่แม่นยำจริงๆ แล้ว เราก็ไม่สามารถให้แสงสว่างอะไรกับใครได้ ประการที่สามที่เกี่ยวกับก็คือว่า ช่องว่างระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับแนวความคิดมันมีช่องว่างสองแบบอย่างที่ว่าอาจารย์อ่านันท์พูดไปแล้วอันที่หนึ่งคือความเข้าใจที่ไปที่มาที่ไปของแนวคิดเหล่านี้ แนวคิดเหล่านี้มันไม่ได้เกิดมาจากสุญญากาศ มันมีประวัติศาสตร์ยาวมาก และที่จริงเราก็คงตามไม่ได้ไปถึงไหน

อันที่สองก็คือการใช้แนวความคิดเหล่านี้ อย่างที่ท่านอาจารย์อ่านันท์ได้พูดไปแล้วให้เชื่อมโยงกับรูปธรรมอย่างที่มีมันแบบเนียน เพราะฉะนั้น เราจะพบว่าช่องว่างที่ดิฉันพบก็คือว่างานที่นำเสนอ บางอย่างมีลักษณะ มีแนวคิดในกรอบที่ล้าลึกมาก น่าสนใจมาก แต่นึกไม่ออกจริงๆ ว่าจะไปใช้ทำอะไร หรือว่าไปเก็บข้อมูลอะไรมา ดิฉันก็นึกไม่ออกจริงๆ แต่ว่าดิฉันประทับใจมากในการ articulate ทฤษฎี กับอีกแบบหนึ่งก็จะพบว่าข้อมูลที่มีสีสัน มีชีวิตชีวาสนุกสนานมาก แต่ว่าไม่รู้จะเอามันไปเชื่อมกับความคิดอะไร หรือไม่รู้ว่าจะยกระดับให้เป็นนามธรรมพอที่เราจะไปเปรียบเทียบกับที่อื่นได้อย่างไร อันนี้ก็เป็ช่องว่างสองแบบที่ดิฉันเห็นชัดๆ

ช่องว่างที่สามก็คือช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับเรื่องที่ศึกษาหรือคนที่ศึกษา อันนี้ดิฉันพูดจากมุมมองของนักมานุษยวิทยา ดิฉันให้ความสำคัญกับประสบการณ์ภาคสนามว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ดิฉันเห็นว่าผู้วิจัยในการเรียนรู้เราได้เรียนรู้ในหลายๆ มิติ มิติการใช้สติปัญญาทางวิชาการก็เป็นมิติหนึ่ง แต่ดิฉันรู้สึกว่าจะเข้าถึงคนอื่นในฐานะที่เราเป็นมนุษย์ด้วยกัน มิติทางด้านอารมณ์ มิติที่เราจะเอาใจเขามาใส่ใจเรา อาจจะยังไม่เห็นชัดเท่าไรในงานที่เสนอมานี้ ดิฉันรู้สึกประทับใจกับ

เช่น อย่างงานของคุณบุญธวัช ที่ศึกษาเรื่องคนเก็บของเก่า ประทับใจกับประโยคที่เธอพูดว่า การศึกษาภาคสนามได้ขัดเกลาผู้วิจัย คือไม่ใช่เฉพาะการคิดเท่านั้น ไม่ใช่กระบวนการคิดเท่านั้น แต่ประสบการณ์ของการเข้าไปเรียนรู้ เข้าไปสัมผัสวิถีทางอารมณ์จำนวนมากในภาคสนาม ดิฉันคิดว่ามันมีความสำคัญ คิดว่าอันนี้เป็นการเรียนรู้ที่มีความสำคัญของการศึกษาที่เราอยากจะเน้นความเป็นมนุษย์จะนั่นมาถึงคำถามที่สามว่าภารกิจต่อไปคืออะไรนอกจากที่เราทุกคนก็ต้องไปฝึกวิทยายุทธ์ของเราเองแล้ว ดิฉันคิดว่าในฐานะที่เราพยายามจะสร้างเครือข่าย ดิฉันก็เห็นเหมือนกับทุกๆ ท่าน ว่าเราจำเป็นจะต้องขยายคุณภาพและปริมาณของการแลกเปลี่ยนในเครือข่ายของเราให้มันเข้มข้นมากขึ้น เข้มข้นมากขึ้น ทำให้เกิดทั้งการเกื้อกูลและก่อกวนให้มากขึ้น ดิฉันคิดว่าเรามีความจำเป็นที่จะต้องทะเลาะกันมากกว่านี้ ทั้งทะเลาะกันและก่อกวนกัน ทะเลาะมิใช่มีความหมายว่าทะเลาะกันเพื่อที่จะฆ่ากันตายไปข้างหนึ่ง แต่ทะเลาะเพื่อที่จะเข้าใจความแตกต่าง แข่งไม่ใช่เพื่อที่จะเอารางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่นหรือว่าชิงศิษย์เด่น แต่เพื่อที่จะปรับตัวเราเองให้ยกระดับตัวเอง ให้ทำงานให้หนักกว่านี้ ยกตัวอย่างเช่น ดิฉันมานี้รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจมากที่อาจารย์อานันท์กับอาจารย์ศมิห์หนังสือใหม่มาแจกดิฉัน ดิฉันก็ไม่มีอะไรเป็นของกำนัล ดิฉันก็รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจมาก คราวหน้าก็ต้องรับหาหนังสือมาแจกเป็นการแลกเปลี่ยน ดิฉันคิดว่าในการมาคุยกันนี้ ดิฉันก็ได้แลกเปลี่ยนและก็ได้ทำความเข้าใจแนวความคิดหลายๆ อันซึ่งดิฉันมีความสนใจอยู่ เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการ เมื่อกี้ก็ได้แลกเปลี่ยนกับคุณบุญธวัช เรื่องการต่อรองทางความหมายก็ได้แลกเปลี่ยนกับคุณที่ทำเรื่องฝัน อันนี้ดิฉันก็เห็นด้วยกับข้อเสนอของนักศึกษาที่ว่าเราน่าจะทำอะไรให้มันเฉพาะเป็นกลุ่มย่อยลงไป เพราะฉะนั้นดิฉันมีความสนใจจะแลกเปลี่ยนกับใครก็ตามที่สนใจประเด็นประเภท identity การต่อรองทางความหมาย ทฤษฎีวิวัฒนาการ อะไรพวกนี้ ดิฉันคิดว่าเราน่าจะจัดให้มันสามารถที่จะเข้มข้นลงไปได้ มาแลกเปลี่ยนว่าเราใช้แนวความคิดนี้แบบอย่างไร เราเข้าใจมันอย่างไร และเราเข้าใจแตกต่างกันอย่างไร เพราะตอนแรกที่คุณบุญธวัชพูดถึงทฤษฎีวิวัฒนาการ ดิฉันไม่ได้นึกถึง Bourdieu เลยและภาพของ Bourdieu ก็ไม่ได้เกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการของคุณบุญธวัชเลย แต่หลังจากได้คุยกับอาจารย์ศและคุณบุญธวัช ดิฉันก็คิดว่าก็อาจจะมีโอกาสที่จะพบกันครึ่งทางและก็ทำให้เห็นว่าวิธีการที่เรานำความคิดอันนี้ซึ่งเป็นความคิดของนักวิชาการฝรั่งเศส ยกออกมาจากบริบทของสังคม bourgeois ฝรั่งเศส เอามาใช้กับสังคมของคุณบุญธวัช คุณบุญธวัชใช้กับปกากะฉวย ของดิฉันใช้กับนางละครเดินกินรำกินปรากฏว่าเราทำได้คนละแบบอันนี้ก็เป็นการเรียนรู้ที่สำคัญมากสำหรับดิฉัน

อีกประเด็นหนึ่งเนื่องจากดิฉันสนใจงานภาคสนามคิดว่าเราน่าจะคิดถึงรูปแบบของการแลกเปลี่ยนแบบแปลกๆ ออกไป นอกจากที่จะนั่งฟังการบรรยายหมู่ ดิฉันคิดว่าเราอาจจะจัดประเภทไปดูงานภาคสนาม ไปสัมผัสงานภาคสนามหรือไปร่วมแลกเปลี่ยนในภาคสนามของงานกลุ่มที่เราสนใจ อันนี้หาทางจัดในรูปแบบไหนดิฉันยังนึกไม่ออกเหมือนกัน คิดว่าการได้สัมผัสงานภาคสนามเป็นสิ่ง

สำคัญสำหรับฉันเป็นการกระตุ้นให้เราเกิดคำถามแล้วก็กระตุ้นให้เกิดการเปรียบเทียบกับงานที่เราทำอยู่ ได้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น ฉันมีข้อสังเกตเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้นค่ะ

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ขอบคุณครับผมคงไม่สรุป เชิญอาจารย์ยศครับ

ศ.ดร.ยศ สันตสมบัติ ที่จริงผมไม่เหลือประเด็นจะพูดแล้วจริงๆ วันครึ่งมานั่งฟังไปแล้วก็จดไปเขียนบทความได้ชิ้นหนึ่ง ได้โน้ตประมาณสิบกว่าหน้า แต่อาจารย์อานันท์ อาจารย์ปรีดาพูดไปหมดแล้ว ผมก็เลยจะใช้สิทธิ์เท่าที่มีอยู่พูดถึงประเด็นเดียวที่อยากจะพูด คืออยากจะพูดเรื่องของตัวกรอบคิดซึ่งผมคิดว่าจากการฟังนักศึกษาวันครึ่งทั้งในขณะนี้ผมได้เรียนรู้อะไรหลายอย่าง ที่ได้ฟังรู้สึกว่ามันมีข้อจำกัดบางอย่างจากการทำงานของนักศึกษา ผมมีเวลาสิบนาที และผมจะพูดห้าประเด็นๆ ละสองนาที ประเด็นแรกที่ผมคิดว่า มีนัยสำคัญมากๆ จากที่ฟังมาวันครึ่งก็คือการใช้ concept ของนักศึกษาในลักษณะที่ไปเชื่อมโยงกับสิ่งที่ผมอยากจะเรียกว่า local context คือบริบทของพื้นที่ที่ตัวเองศึกษา ผมคิดว่าตรงนี้นั้นเป็นประเด็น.... ผมไม่แน่ใจว่ามันเป็นประเด็นปัญหาของการทำวิจัยหรือเป็นประเด็นของการนำเสนองานวิจัย อันนี้อาจจะเป็นข้อจำกัดของการนำเสนอก็ได้ แต่มันอาจจะ เป็นข้อจำกัดของการทำวิจัยเองด้วยก็ได้ อันนี้ต้องยกประโยชน์ให้กับแต่ละงานแต่ละชิ้น แต่เท่าที่ฟังนี้ประเด็นของผมก็คือว่ามันมีปัญหาของการพยายามที่จะไปเชื่อมโยง concept ที่ใช้ ให้เข้ากับตัวพื้นที่หรือ unit of analysis หรือชุมชนหรือจะเป็นอะไรก็ได้แต่ที่เราจะศึกษามันไม่ค่อยเห็นภาพของความเชื่อมโยงที่ว่า ศึกษาใคร ที่ไหน อย่างไร เมื่อไร ในบริบทอย่างไร ภายใต้เงื่อนไขอะไร ภาพตรงนี้นั้นไม่ค่อยเห็นเท่าไร ตรงนี้สำหรับผมมันมีความสำคัญเพราะผมคิดว่าการศึกษาที่สังคมวิทยา/มานุษยวิทยาจะมีบทบาทในการทำอะไรบางอย่างมันจำเป็นจะต้องเข้าใจบริบทของการศึกษาของเราอย่างชัดเจนก่อนที่เราจะสร้าง ideal ของเราอย่างที่เราเคยพูดกันมานาน generalization หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ articulate construct ของเรามันต้องชัด แต่ถ้าเพื่อเราไม่สามารถโยง concept ให้เข้ากับ local context ที่เราศึกษาได้มันจะไม่เห็นภาพของเงื่อนไขของการศึกษาของเรา และมันทำให้พลังในการอธิบายในการใช้ concept มันเบลอ ตรงนี้นั้นโยงไปสู่ประเด็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งผมคิดว่ามันเกี่ยวข้องกันคือว่าผมนั่งฟังวันครึ่งผมมีความรู้สึกว่าคุณศึกษานักศึกษาจำนวนไม่น้อยยังคงพยายามที่จะมองปัญหาในลักษณะที่เป็นมิติเดียวค่อนข้างมาก มันขาดมุมมองในลักษณะที่มันหลากหลายและเชื่อมโยง งานบางอันจะเล่นมิติทางวัฒนธรรมก็เล่นแต่มิติทางวัฒนธรรม มันไม่มีบริบทอื่น เช่น งานที่เศรษฐศาสตร์การเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องก็เล่นแต่เศรษฐศาสตร์การเมืองไม่สนใจวัฒนธรรมเลย บางอันก็เป็น feminist อย่างเดียวไปเลย อันนี้ไม่ได้เป็นปัญหาของการเลือก concept แต่อย่างเดียว แต่ผมคิดว่าเป็นปัญหาการศึกษาแบบมิติเดียว ยกตัวอย่างเช่น งานหลายชิ้นทำเรื่องอัตลักษณ์ พูดถึงเรื่องของตัวตน

ความเป็นตัวตนของคน แต่ในขณะที่เดียวกัน อัตลักษณ์มันยังมีความหมายอื่น เช่น มันหมายถึงพื้นที่ทางสังคมหรือการเปิดพื้นที่ทางสังคม พูด่างๆ ก็คือมันมีมิติอื่นๆ ที่มันซ้อนทับกันอยู่ ผมมาเชียงใหม่ถ้าเราไปนั่งอยู่หน้าตลาดเชียงใหม่เราจะเห็นคนขี่รถมอเตอร์ไซค์มาที่ตลาดเดินเข้าไปซื้อของพุดูร้านค้าเมืองชัตเจน เพราะว่าพุดูค้าเมืองแล้วซื้อของได้ถูก ซื้อของเสร็จแล้วกลับออกมาขี่มอเตอร์ไซค์ออกไปตำรวจเรียกเพราะไม่สวมหมวกกันน็อก ไอ้คนอื่นๆ เดียวกันนี้ พุดูค้าเมืองไม่ได้แล้วพุดูภาษาฝรั่ง ตำรวจเรียกทำไมฟังไม่รู้เรื่อง ตำรวจพุดูอะไรฟังไม่รู้เรื่อง พุดูได้ภาษาฝรั่งซึ่งตำรวจฟังแล้วรำคาญก็ปล่อยไป พอคนนี้ก็กลับไปบ้านไปนั่งช่วยเมียทอผ้าเย็บผ้าของลีสู เพื่อที่จะไปขายในตลาดไนท์บาซาร์ พอดกเย็นแต่งตัวเป็นอาข่าและก็ขายของที่เพิ่งที่ไนท์บาซาร์ ถามว่าคนๆ นี้มีอัตลักษณ์เป็นอะไร ประเด็นก็คือว่า มนุษย์มันมีความซับซ้อนในตัวของมันเอง อัตลักษณ์ทุกอย่างมันซับซ้อนอยู่ แต่เรามักจะไปมองในเรื่องอันเดียวดูเหมือนกับว่ามันเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตของเขา แต่ปัญหาก็คือว่าเวลาที่เรามอง concept มันจะต้องดูในหลายมิติ ยกตัวอย่างเช่น มันจะต้องดูมิติของความสัมพันธ์ เช่นถ้าสัมพันธ์กับตลาด การบริโภค สังคมวิทยาเล่นเยอะมากเรื่องของการบริโภค เพราะมันเข้ากับการนิยามความหมายของความเป็นมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ เข้ามานิยามร่างกายของมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ เพราะในแง่นี้มนุษย์ถูกนิยาม ในขณะที่เขาก็พยายามจะนิยามตัวตนด้วยไปพร้อมกัน มันเป็นประเด็นของความสัมพันธ์ที่เราเรียกว่าความสัมพันธ์.....ในขณะที่เดียวกันอัตลักษณ์อาจจะเป็นเรื่องยุทธวิธีในการนำเสนอตัวเอง ยุทธวิธีในการจัดวางตัวเองเพื่อสร้างผลประโยชน์บางอย่างหรือเพื่อปรับจุดยืน เพื่อปรับจุดเผชิญหน้ากับคนกลุ่มอื่นซึ่งเขากำลังมีปฏิสัมพันธ์อยู่ในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรืออัตลักษณ์อาจจะเป็นเรื่องของ resistance ของการต่อต้าน ของอะไรต่างๆ ตรงนี้หมายความว่าในอัตลักษณ์ค่าเดียวในคนกลุ่มเดียวที่เราศึกษามันมีความซับซ้อนของปรากฏการณ์อยู่ แล้วจะทำอย่างไรที่เราจะดู concept ให้มันมองเห็นมิติที่มันซ้อนกันอยู่ของปรากฏการณ์อันเดียวได้ ตรงนี้ที่ผมอยากจะทำให้ความสำคัญกับสิ่งนี้เพิ่มมากขึ้นผมไม่มีเวลามากไปกว่านี้ที่จะพุดถึงประเด็นอื่น

ประเด็นที่สามที่ผมอยากพุดถึงก็คือ ประเด็นนี้จะพุดสั้นนิดเดียวก็คือการแบ่งแยกระหว่าง subjectivity กับ objectivity ในงานที่ฟังวันครึ่ง ผมมีความรู้สึกลูกตุ้มของ concept มันสวิงมาสู่ postmodern ก่อนข้างจะแรงจนบางคนมันกระดอนกระเด็น มันเล่นเรื่อง subjectivity เสียจนกระทั่งลิ้ม Marx ผมอยากใช้คำนี้ว่าความคิดของมนุษย์ทั้งหมดมันเป็นภาพสะท้อนของสภาวะวิสัย แต่ว่าตอนนี้เรามาเล่นเรื่อง subjective identity จนกระทั่งไม่ค่อยสนใจภาวะวิสัยที่กำหนดหรือมาสร้างเงื่อนไขนั้นให้เกิดในตัว Subjective ตั้งแต่ต้นเราลิ้ม Durkheim ที่พุดถึง statistical regularity จำได้ไหมคำว่า social fact คืออะไร เราจะมาเล่นแต่ subjective identity จนกระทั่งเราลิ้มไปว่ามันมี social fact ที่จำเป็นที่จะต้องอธิบาย เพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขของ subjective identity ตั้งแต่ต้น ในขณะที่

เดียวกันการแบ่งแยกตรงนี้ทำให้มีประเด็นปัญหาว่า ด้วยการที่เราไปให้ความสำคัญกับ subjective identity เราก็เลยมองและก็แบ่งแยกชัดเจนระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผมไม่อยากจะเห็นการแบ่งแยกแบบเด็ดขาดในลักษณะเช่นนี้ทั้งในรูปของ subjectivity, objectivity และก็การวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ผมคิดว่ามันเป็น false dichotomy ผมคิดว่ามันเป็นการแบ่งแยกที่มันลวงประเด็นนี้มีเนื้อหาเยอะมากถ้าอยากจะพูดต่อไปคุยกันข้างนอกได้

ประเด็นที่สี่คือเรื่องการนำเอา concept จะเรียกว่า concept หรือแปลก็ไม่รู้ แต่มันเป็นคำที่สังคมวิทยา/มานุษยวิทยาใช้เยอะมาก เช่น ประชาสังคม สังคมเข้มแข็ง คำเหล่านี้ได้ยินบ่อย แต่ได้ยินที่ไรผมรู้สึกอย่างนี้ทุกทีเลยว่ามันลอยมันอยู่ตรงไหนก็ไม่รู้มันอยู่ในอากาศ ประชาสังคมนี่อาจารย์ประจำแคว้นของตัวเอง แล้วเราก็ไปเอาของแถมมาเรื่อยอันนี้ไปโทษอาจารย์ประจำแคว้นก็ไม่ได้ เพราะอาจารย์เป็นนักคิดแล้วก็นำเสนอทางเลือกเพียงแต่เราไปเอาทางเลือกมา หน้าที่ของสังคมวิทยาคือจะต้องอธิบายปรากฏการณ์ และความเคลื่อนไหวทางสังคมจากความเป็นจริงไม่ใช่จาก ideal อย่างเดียวปัญหาที่คือ ว่าบ่อยครั้งที่เรามักไปหยิบ concept แบบนี้หรือยืมคำแบบนี้ โดยไม่ได้ดูความสัมพันธ์ทางสังคม ภาษาทางสังคมวิทยาที่เราไม่ได้ situate มันลงในเงื่อนไขต่างๆ เพราะว่าในความเป็นจริงแล้วปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมมันขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ผมยกตัวอย่าง เช่น เราพูดถึงงานวิจัยเรื่องป่าชุมชน มันเกิดขึ้นเพราะอะไร เพราะคนมันต้องจัดการ เพราะคนมันต้องสร้างความมั่นคงในการยังชีพมันต้องจัดการทรัพยากร มันต้องสร้างความเป็นธรรมทางสังคมหรือในช่วงหลังมันต้องจัดการก็เพราะว่า มันถูกรุกรานจากรัฐ จากนายทุน จากอะไรต่างๆ ดังนั้นการจัดการมันเกิดภายใต้เงื่อนไขต่างๆ ดังนั้นประเด็นก็คือว่าภายใต้เงื่อนไขอะไรที่ความสัมพันธ์เครือข่ายหรือหน่วยต่างๆของสิ่งที่เราเรียกคำเหล่านี้ มันได้รับการสร้างและผลิตซ้ำขึ้นมา ประเด็นที่ผมเป็นห่วงก็คือว่า เรามักจะพูดถึง concept บางอย่างโดยที่ไม่ situate มันลงในเงื่อนไขที่ชัดเจนและประเด็นสุดท้ายที่ผมอยากจะพูดถึงก็คืองานที่ทำกันเยอะมากคือประเด็นเรื่อง gender ผมนับได้เจ็ดถึงแปดชิ้น แต่ว่าเวลาที่พูดถึง gender และอันนี้อาจจะ apply ถึง concept อื่นๆ ด้วยด้วยเหมือนกัน มันมีแนวโน้มที่เรามักจะไม่ได้ดู เรามอง concept เดียวแต่เราไม่ได้พยายามโยง concept อื่นๆ เช่น เรื่องแม่ค้า เรื่องหาบเร่ เรื่องความรุนแรงเรื่องอยู่ก่อนแต่ง อะไรต่างๆ ไม่ค่อยพูดถึงว่า สังคมไทยมันมี social construction ของ sexuality อย่างไร ระบบครอบครัวเครือญาติเป็นอย่างไรมันเกี่ยวข้องกับ gender ในรูปแบบไหน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองมันมีผลกระทบอย่างไร sexual regulation การควบคุมทางเพศมันเปลี่ยนอย่างไร การเปิดตัวของเพศอื่นๆ ที่มีอยู่เยอะแยะเต็มไปหมดมันกำลังส่งผลกระทบต่อ concept เรื่อง gender ในสังคมไทยอย่างไร แต่เรากลับไปใช้ gender ในตัวของมันเองแล้วเราไม่ได้โยง concept

ประเด็นสุดท้ายก็คือการทำงานทางสังคมวิทยามันไม่ควรจะคิดถึง concept ในลักษณะที่มันโดดๆ แต่มันจำเป็นจะต้องโยง concept เข้าด้วยกัน เพราะเวลาที่เราศึกษา เราศึกษาถึงความสัมพันธ์หรือชุดของความสัมพันธ์ ฉะนั้นเรามีความจำเป็นจะต้องโยง concept เข้าด้วยกันผมพอแค่นี้แหละครับ

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ขอบคุณครับ ขอเชิญอาจารย์รัตนาท่อเลยครับ

อ.ดร.รัตนา บุญมัยยะ วันนี้คงเป็นนักเรียนจริงๆ เป็นนักเรียนจากอาจารย์รุ่นพี่ๆ ทั้งสามท่านและก็เป็นนักเรียนสำหรับนักศึกษาที่มาฟังวันครั้งนี้ คิดว่าได้เรียนรู้อะไรเยอะมาก จากแง่มุมความพยายามที่พวกเราทุกคนพยายามจะเข้าใจความซับซ้อนของความเป็นมนุษย์ในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ชวเขา ชาวราบ ชาวชนบท หรือว่าผู้ชายผู้หญิง รู้สึกว่าความเป็นมนุษย์มันเข้าใจยากมาก ยิ่งฟังทุกวันรู้สึกยิ่งซับซ้อนขึ้นทุกวันและก็เข้าใจว่านักศึกษาเองที่ทำความพยายามที่จะเข้าใจมนุษยชาติก็ยังมีปัญหามากในเรื่องที่ว่าเอา concept อะไรมาอธิบายความซับซ้อนเหล่านี้ คงไม่ใช่แต่นักศึกษา ดิฉันเองในฐานะที่เริ่มเข้ามาควบคุมวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาในระดับปริญญาโทในประมาณสองถึงสามปีหลังนี้ ก็ปวดหัวเหมือนกันไม่ใช่ว่าคนรุ่นเก่าจะไม่รู้คำพวกนี้ ที่อาจารย์ปริตดาพูดมา ไม่ว่าจะเป็ช discourse, space อะไรเหล่านี้ ก็การศึกษาแนวใหม่ๆ representation คำพวกนี้อาจารย์รุ่นใหม่ก็เหมือนกันก็ดำเนินาร่วมไปกับนักศึกษาในหลายๆ เรื่องเหมือนกันเพราะว่า concept พวกนี้มันไม่่ง่ายเลยที่จะเข้าใจ อีกอย่างหนึ่งที่นักศึกษาจะบ่นเสมอว่าตำรับตำราก็ไม่พอไม่รู้ว่าจะอ่านอย่างไรและบ้านเรามีปัญหาที่คือนักศึกษาส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในเรื่องภาษาอังกฤษมากเพราะแม่แต่เล่มที่แปลเป็นไทยแล้วก็กระท่อนกระแต่นมันคือ concept ไม่ได้เลยเพราะว่าคำในภาษาไทยก็ไม่มี อย่าง discourse แปลว่า วาทกรรม นักศึกษาดามว่าวาทกรรมแปลว่าอะไรให้ช่วยๆ แปลต่อบางทีก็มันเหมือนกันไม่รู้จะตอบอย่างไรดี ในเรื่องแนวโน้มการใช้แนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ ที่ปรากฏในระยะหลังห้าปีมานี้รู้สึกว่ามันค่อนข้างจะยาก แต่ก็ตั้งใจที่เห็นว่าในรอบวันครั้งนักศึกษาเราก็พยายามใช้แนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ โดยเฉพาะทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็น่าสนใจ แต่ว่าตรงนี้อาจฝากเป็นประเด็นก็แล้วกันว่าทำอย่างไรจะแก้ไขปัญหาดตรงนี้เพื่อให้ทั้งนักศึกษาเองและอาจารย์เองสามารถจะใช้เครื่องมือได้อย่างถูกต้อง จริงอย่างที่อาจารย์ปริตดาบอกเพราะว่าบางทีก็ใช้แบบไม่ค่อยมั่นใจเหมือนกันเพราะถ้าเรามีเวทีให้ทั้งอาจารย์และนักศึกษารุ่นใหม่ๆ ได้มาพบเจอกันมากขึ้นและได้มาช่วยกันพิจารณาว่าเครื่องมือและ concept ที่เรากำลังใช้มันไปถูกทางจริงไหมหรือว่ามันแค่แปะๆ พูดยกันไปเรื่อยๆ อัลดักษณ์ วาทกรรม พื้นที่ ร่างกาย แต่จริงๆ ก็ไม่รู้ว่าคืออะไรกันแน่ มันก็สับสนอลหม่านกันไปเรื่อย ดังนั้นจึงอยากเสนอถ้าหากเรามีเวทีที่ต่อเนื่องจากวันนี้ เพื่อจะช่วย

ในการยกระดับของความรู้ทางสังคมวิทยา/มานุษยวิทยา จะช่วยให้นักศึกษาทำงานได้รวมทั้งอาจารย์ด้วยก็จะเป็นอีกเวทีหนึ่งที่จะช่วยได้ไม่แน่ว่าไปแบบไม่แน่ใจเหมือนกัน และระยะหลังต้องยอมรับว่าภาระงานของอาจารย์มีมาก งานสอนมีมาก ฉะนั้นช่วงเวลาที่อ่านและขบคิดในเรื่องนี้จริงๆ ก่อนข้างจะมีน้อยลงไปเรื่อยๆ ฉะนั้นตรงนี้ต้องมีพื้นที่ให้ทั้งอาจารย์ นักศึกษาที่จะทำความเข้าใจกับตัวเองในเรื่องการใช้แนวคิด ทฤษฎีและเครื่องมือใหม่ๆ อีกส่วนที่น่าสนใจเกี่ยวกับงานของนักศึกษาก็คือเรื่อง แต่ก่อนพื้นที่ในการวิจัยของเราที่เราเรียกว่า field site ของเรามันจะอยู่ในบริบทหรือขอบเขตที่ค่อนข้างจะจำกัด เช่นศึกษาหนึ่งหมู่บ้านหรือพื้นที่ที่ชัดเจนไปเลย สลัมหนึ่งแห่งอะไรอย่างนี้ แต่มาระยะหลังนี้ เริ่มเห็นว่า field ของพวกเราเริ่มเคลื่อนที่ เช่นกรณีแม่ค้าหาบเร่ ศึกษาผู้หญิงอีสานที่ไปเป็นแม่ค้าหาบเร่ แต่ไปดูที่สลัมกรุงเทพฯ ที่ชุมชนนางเลิ้ง (ขอโทษนะคะถ้าเพื่อไม่ใช่สลัมแต่เดาว่าอาจจะใช่) ต่อไปนี่เรื่องของผู้หญิงอีสานอาจจะไม่ใช่อยู่ที่อีสานอย่างเดียวอาจจะไปปรากฏใน site นอกพื้นที่ภูมิภาคอีสานแล้วก็ได้ แล้วมันมีทั้งต้นทาง ปลายทาง และระหว่างทาง ฉะนั้นเดี๋ยวนี้ site ของพื้นที่ที่เราจะทำความเข้าใจเรื่องมนุษย์มันเริ่มมีการ shifting มากขึ้น เคลื่อนย้ายมากขึ้น และตรงนี้มันเปิดประเด็นการคิดใหม่ๆ สำหรับพวกเราเหมือนกันว่าใช้ boundary ของกลุ่มประชากรเป้าหมายมันอยู่ตรงไหนกันแน่ หรือนักศึกษาหลายคนก็เริ่มศึกษาเรื่องใหม่ๆ ผ่าน cyber space ผ่านคอมพิวเตอร์ ผ่านเรื่อง sex โดย interview คนผ่านตัวแบบสอบถาม โดยใช้คอมพิวเตอร์มากขึ้น รู้สึกว่าวิถีชีวิตตอนนี้มันเปลี่ยนไปเยอะจากสมัยก่อนๆ ที่เคยทำวิจัย เวลาพูดถึงการวิจัยทางมานุษยวิทยาก็จะนึกถึงเรื่องการเข้าหมู่บ้าน การไปหาชนพื้นเมือง การไปหาอะไรที่เป็นดั้งๆ เดิมๆ อะไรที่เป็น classical เก๋าๆ เก๋าๆ แต่มาในยุคกระแสโลกาภิวัตน์ขณะนี้ ชีวิตหลังสมัยใหม่กลายเป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อคืนก็ได้ประสบชีวิตสมัยใหม่เหมือนกัน พวกกันไปเดินที่ไซไฟเทลไปดูห้องที่เขาเรียกว่าผับคลิโอฟัตราไปดูชีวิตสมัยใหม่ของผู้หญิงที่เขาจำเป็นต้องมาใช้ชีวิตหารายได้พิเศษนอกเหนือจากอาชีพแม่บ้านประจำแล้ว ก็มีสาวๆ สวยๆ ทั้งนั้นเลย มันมีหลายคำถามขึ้นมาว่าเราจะทำความเข้าใจความซับซ้อนของผู้คน ซึ่งในภาพปกติเขาก็เป็นคนธรรมดาอย่างที่เรารู้จัก แต่ในอีกมุมหนึ่งเขาก็เริ่มมีอีกวิถีชีวิตหนึ่งมันมีอัตลักษณ์ที่ซ้อนกันอยู่เยอะมากแล้วก็ปรากฏแต่ละอัตลักษณ์ในช่วงเวลา ในสถานการณ์ที่ต่างกัน ฉะนั้นการทำความเข้าใจมนุษย์ในชีวิตหลังสมัยใหม่เริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้นและก็คงเป็นความจำเป็นที่ทั้งสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาหรือนักชื่ออื่นๆ แต่ใช้เครื่องมือและวิธีคิดของทางสังคมวิทยา/มานุษยวิทยา ต่อไปนี่ต้องเร่งให้ทันกับสถานการณ์โลกที่มันเปลี่ยนไปเยอะ มันไม่ใช่แบบเดิมรวมทั้งกระแสสังคมสมัยใหม่พยายามจะสร้างความเป็นตัวตน พยายามจะสร้างพื้นที่ใหม่เพื่อต่อรองให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ต่อตัวเอง เพื่อต่อรองที่จะขอมิพื้นที่มากขึ้น ประเด็นเหล่านี้เริ่มมีบทบาทสูงขึ้นและก็ทำอย่างไรที่เราจะเข้าถึงความเป็นตัวตนของคนกลุ่มเหล่านี้ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่เป็ชายขอบทั้งหลายซึ่งไม่ค่อยได้รับความสนใจ แต่ว่าในกระแสการศึกษาทางด้านสังคมก็ให้ความ

สำคัญกับเสียงเหล่านี้มากขึ้นและนักศึกษาก็มีแนวโน้มที่จะไปในทิศทางนี้มากขึ้นก็น่าสนใจ ดังนั้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็เห็นว่าประเด็นปัญหาหลักที่เจอกันตอนนี้ก็คือในเรื่องของการนำเอา concept การเอาแนวคิดทฤษฎี เครื่องมือทางสังคมวิทยา/มานุษยวิทยามาใช้เพื่ออธิบายความซับซ้อนของมานุษยชาติ คิดว่ามีปัญหากับทุกระดับไม่ใช่แต่นักศึกษา ก็อยากจะฝากไว้เป็นประเด็นให้พวกเราช่วยกันคิดต่อว่าจะทำอย่างไรในระยะหลังจากวันนี้ว่าจะช่วยกันแก้ปัญหาที่ซึ่งกันและกันคงไม่มีใครรู้ดีที่สุด หรือว่าเข้าใจเรื่อง concept ถูกต้องที่สุด แต่ว่าอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ในเรื่องวิธีวิทยาบางอย่างที่อาจารย์ศ พุดไปเรื่อง subjective/objective อันนี้ก็เป็นปัญหามากในหมู่นักศึกษานักศึกษาจะถามดิฉันว่า อาจารย์ถ้าใช้วิธีการของนักมานุษยวิทยามันมีเรื่องของความรู้สึกเข้ามาด้วยความรู้สึกนี้มันใช่ผลการวิจัยหรือเปล่า มันจะเชื่อถือได้ไหม มันเที่ยงตรงหรือเปล่า มันรู้สึกเหมือนกับทำไมเอาประสบการณ์มนุษย์มาพูดกัน มันเหมือนเป็นเรื่องเล่า เป็นเหมือนกับนิยายเรื่องเล่า ไม่ใช่การวิจัยแล้วคนเขาจะเชื่อหรือ ลักษณะการตั้งคำถามกับวิธีวิจัยของนักมานุษยวิทยามีเยอะ มันไม่เหมือนเชิงประจักษ์ที่มันชัดเจน วัด ได้ชัดเจน แล้วมาวิจัยแบบนี้ หนูไปอ่านงานวิจัยนางงามคู่กระจก เขาเหมือนนิยายเลยมันจะเชื่อถือได้หรือ เรื่องแบบนี้และการสะท้อนความคิดตีความเราจะเชื่อมั่นได้อย่างไรว่ามันถูกต้องและทุกคนคิดแบบนั้นหรือ จะมีคำถามแบบนี้เยอะมากและนักศึกษาก็ไม่มั่นใจว่าจะใช้วิธีวิทยาแบบนี้เรียกว่าเป็นงานวิจัยที่เชื่อถือได้จริงมั๊ย อันนี้ก็เป็นประเด็นกันอยู่เยอะ ทั้งในระดับนักศึกษาและอาจารย์ ความพยายามที่จะผสานวิธีวิทยาทั้งสองอย่างได้อย่างไรก็ยังเป็นคำถามที่สำคัญในอนาคต ก็ไม่ทราบว่าจะ Merge สองสิ่งนี้ได้อย่างไร ตรงนี้ก็เป็นเรื่องของ methodology ซึ่งมีปัญหาทั้งในเชิงปริมาณ/คุณภาพ และทั้งในเชิงของการที่จะนำ concept มาใช้ใน เรื่องของการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม คิดว่าสองประเด็นนี้น่าจะเป็นประเด็นหลักๆ ที่ยังเป็นปัญหาในเรื่องการวิจัยทางด้านสังคมของพวกเรา ก็คงฝากไว้เพียงเท่านี้

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ขอบคุณาจารย์รัตนา ก่อนที่จะให้อาจารย์อานันท์พูดตอนท้ายเกี่ยวกับ เราจะมีการนัดหมายว่าจะจัดเครือข่ายเมื่อไร ผมในฐานะที่เป็นผู้ดำเนินการอยากจะแสดงความรู้สึกนึกคิดในส่วนที่ได้มีโอกาสได้จัดในครั้งนี้และก็ผมคิดใจในส่วนที่จะเสนอแนะเป็นข้อคิดเห็นก็คือว่า ดีใจที่ได้เห็นพัฒนาการของการพัฒนาองค์ความรู้ตั้งแต่ผมเองนั้นก็ป็นศิษย์เก่าธรรมศาสตร์รุ่นที่สอง ปริญญาตรีรุ่นที่สอง สังคมวิทยา/มานุษยวิทยา และก็ปริญญาโทรุ่นหนึ่งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะเห็นว่ากระบวนการที่เราทำวิทยานิพนธ์เมื่อตอนแรก ในสมัยที่ผมทำวิทยานิพนธ์ก็ถือว่ายากมาก สมัยนี้ก็ยากพอๆ กัน อันนี้คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นว่านักศึกษาแต่ละมหาวิทยาลัยมานำเสนอนี้ บางคนอยู่ปีสี่ และที่ขอนแก่นว่ายากแล้ว ที่อื่นก็ยากเหมือนกัน แสดงว่าจุดเด่นหนึ่งของ สังคมวิทยา/มานุษยวิทยาคือยาก คือยากกว่าทุกสำนักไม่ว่าจะเป็นสำนักของ..... ก็เกิดความรู้สึกว่า

ยากพอๆ กันและจุดที่ความรู้สึกที่ผมได้รับในฐานะได้ฟังมาในส่วนที่สอง ที่อยากจะแสดงความรู้สึกก็คือว่างานวิจัยที่พัฒนาการ ผมเองผมมองมันเป็นวิวัฒนาการของการศึกษาวิจัย ในสมัยหนึ่งวิธีการนี้ดีมาก ดีเยี่ยม อย่างตัวอย่างของการศึกษาสมัยผมเรียนอยู่ระดับปริญญาเอกผมใช้ในเรื่องการวิเคราะห์ past analysis ผมทำสมัยเรียนปริญญาโทแล้วและ shift มาเรียนทาง qualitative sociology ในระดับปริญญาเอก ก็แสดงว่าปัจจุบันในสหรัฐอเมริกาเองก็มี combine ระหว่างสองวิธีการในการศึกษาไม่ว่าคุณภาพหรือปริมาณ และขึ้นอยู่กับ context ของเนื้อหาในเรื่องที่เราศึกษานั้นๆ เขาไม่ยึดติดว่าอันนั้นถูกอันนี้ผิดแล้ว เพราะฉะนั้นจะมี combination อย่างที่อาจารย์อานันท์ว่ามันน่าจะมีวิธีการอะไรที่จะเข้าใจในบริบท เนื้อหานั้นๆ แนวคิดทฤษฎีอะไร concept อะไร ใช้อย่างไร หรือแม้แต่ที่เราต้องการดู อย่างที่ผมสังเกตดูของมหาวิทยาลัยมหิดล เวลาเขาทำเขามีการศึกษาเรื่องการสูมตัวอย่าง เขาต้องหา assumption ต่างๆ ให้ครบเสียก่อน ขั้นตอนเยอะมากละเอียดยับยั้งเพื่อที่จะหา precisely ที่มันถูกต้องมัน validity มัน reliability อย่างไรชัดเจนมาก อันนี้ไม่ทราบถูกหรือผิด แต่ว่าให้เห็นว่า มันมีกระบวนการที่จะคิดต่างๆ ที่หลากหลายออกไปซึ่งผมก็คิดว่ามันก็คงไม่แปลก เพราะคงขึ้นอยู่กับว่าในเนื้อหาสาระที่อาจารย์และ committee นั้นคิดว่าอันนี้ถูกต้องแล้วน่าทำตรงนี้ อันนี้ก็มีพัฒนาการแตกต่างกันไป ในส่วนที่ผมมองก็คือว่า มันมีกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยที่เราเรียกว่า modernization ต่อมาก็กลายเป็น globalization ในขณะที่เดียวกันก็เกิดกระบวนการคิดย้อนกลับก็คือ localization ก็มีกระบวนการที่ขึ้นจาก postmodern ตามมา ทฤษฎีต่างๆ ตามมาเรื่อยๆ วิธีการวิจัยก็เปลี่ยนแปลงไปตามเทคนิควิธีการของแต่ละแนวคิดนั้นๆ ซึ่งตรงนี้ผมมองว่าก็คงเป็นเรื่องของธรรมชาติต้องมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลง คงจะไม่ยึดติดตรงนี้ อาจจะมีการคิดวิธีใหม่ๆ และผมยังอยากจะมองว่าในบริบทของสังคมไทยที่อาจารย์ปริตดาภิกับอาจารย์อานันท์พูดถึงว่าถ้าเรามองตอนนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่เรามองเห็นว่า เนื้อหาสาระที่เป็นนักสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาไทยหน้าตาเป็นอย่างไร ส่วนใหญ่ขณะนี้ เราแนวโน้มเป็นอย่างนี้ วิจัยในด้านตรงนี้ เพราะอะไร เพราะมันมีกระแสอะไรเกิดขึ้น อนาคตอีกสิบปีข้างหน้าอาจจะแตกต่างไปก็ได้ก็ไม่แน่ใจ แต่มันเป็นเรื่องของกระบวนการที่เป็นเรื่องธรรมชาติ ซึ่งเราจะมองเห็นก็คือว่า ในปัจจุบันนี้เสียงของคนด้อยโอกาสเกิดมีการถูกศึกษามากขึ้น มีการวิจัยมากขึ้น เช่น กลุ่มคนยากจน กลุ่มสตรี กลุ่มคนด้อยโอกาส กลุ่มคนพิการต่างๆ ก็จะมีเสียงมากขึ้นจากที่เราไปศึกษามาเพราะฉะนั้นจุดเด่นของเราก็คือว่า เราต้องมีแนวคิดใหม่ๆ เราคงต้องไปศึกษากลุ่มคนเหล่านี้ แนวคิดแบบตะวันตกบางอย่างใช้ไม่ได้ เราต้องมีการพัฒนาแนวคิดใหม่ๆ ที่จะอธิบายสิ่งที่ป็นหน่วยย่อยๆ เหล่านี้เป็นต้นนะครับ ที่ผมมอง เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็คงพอสมควรในส่วนที่ว่าผมคงจะพูดสั้นๆ ตรงนี้ ว่าจะให้อาจารย์อานันท์พูดอะไรอีกนิดหนึ่งในส่วนที่อาจารย์ยังไม่ได้พูดนะครับ

อ.ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ คือเวทีอย่างนี้ก็คงไม่ใช่เวทีเดียวที่เราจะปรับปรุงงานวิจัย คงจะใช้หลายเวที ระยะที่ผ่านมาก็อยากจะเพิ่มเวทีให้กับนักสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาด้วยวิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็สถานที่ใดก็ด้วยเจตนารมณ์ที่ว่าสาขาวิชานี้ผมก็ใช้ทำมาหากินเป็นเวลานานนี่นะครับ ได้ล้มตาอาปากกว่าสมัยผมหนอยก็ด้วยความคิดทำนองอย่างนี้ อย่างเช่น ในวันที่ 27-28-29 นี้ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ซึ่งอาจารย์ปริตตาจะเป็นหัวหน้างานในการจัดประชุมทางด้านมานุษยวิทยา ก็จัดที่นั่นอีกครั้งในเดือนมีนาคมปีหน้า 27-28-29 ซึ่งในเวทีครั้งนั้นก็จะมีหนึ่ง section ที่จะอุทิศให้กับเรื่องของวิชิวิทยา คือในเรื่องความสัมพันธ์และตรงนี้ก็อยากจะฝากไว้ด้วยว่าท่านที่สนใจก็อยากจะให้ช่วยกันนำเสนอ paper ในเรื่องของการดึงเอา concept มาใช้ให้มันเห็นจะๆ ว่าใช้อย่างไร อันนี้ก็เป็อีกวิธีหนึ่ง ซึ่งการประชุมครั้งที่แล้วผมเองก็มีส่วนร่วมจัดเหมือนกันในการประชุมสังคมวิทยาระดับชาติก็พยายามจะค้น concept นี้ขึ้นมา ก็คิดว่าคงอีกไม่นานก็จะพิมพ์เป็นเล่มขึ้นมาหลังจากปรับปรุงแล้วนะ ครับ ก็คงจะทำให้เรามีเอกสารที่ได้อ่านเป็นการทบทวนให้เห็นอีก เพราะตอนนี้มันต้องการมากขึ้น ดังนั้นสิ่งเหล่านี้ก็อาจจะเป็ช่องทางหนึ่งที่จะช่วยให้นักศึกษาที่ทำปริญญาโท ปริญญาเอก หรืออะไรต่างๆ ได้มีโอกาสอ่านพวกเหล่านี้ อันนี้ก็เป็งานประชาสัมพันธ์อันหนึ่งเพื่อจะให้....คือมันต้องมีเวทีและก็อาจจะต้องบอกกัน แลกเปลี่ยนกันว่ามีที่ไหนบ้าง เพราะฉะนั้นในเรื่องของการจัดครั้งหน้าซึ่งเราก็คงจะตกลงกันแล้วนะครับว่าคงเป็ในวันที่ 22-23 มิถุนายน 2545 อันนี้ประชุมกัน อาจารย์ตกลงว่าเป็วันนี้ เพราะคิดว่านักศึกษาจำนวนหนึ่งก็อาจจะทำวิทยานิพนธ์เสร็จพอดี คาดว่าอย่างนั้น เพราะส่วนมากไม่ค่อยจบพฤษภาคม ผมอยู่ที่เชียงใหม่ก็ 14 พฤษภาคม เป็วัน dead line ต้องส่งเล่มคำ ดังนั้นถ้าเผื่อว่าเราจัดประมาณกลางๆ หรือปลายๆ มิถุนายน อย่างนี้ คิดว่าคงจะมีงานที่เสร็จแล้วมาเสนอในงาน ส่วนรูปแบบการจัดก็อยากให้นักศึกษามีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งตรงนี้วิธีการที่มีอยู่ตอนนี้ที่ชัดเจนก็คือว่า อยากให้นักศึกษาแต่ละสถาบันแต่งตั้ง เลือกดัวแทนของตัวเอง เป็ผู้ที่จะประสานงานมหาวิทยาลัยละหนึ่งท่านแล้วก็มอบชื่อไว้ให้กับทางมหาวิทยาลัยขอนแก่น ตอนนี้มหิดลเขามอบไปแล้ว มอบชื่อและที่ติดต่อ เบอร์โทรศัพท์ มือถือ E-mail อะไรที่มันง่ายที่สุด ให้ทุกอย่างเอาไว้ แล้วเราทาง มข. ก็ยินดีที่จะเอาอันนี้ขึ้นเว็บเอาไว้ เพื่อที่ว่าใครอยากรู้ว่าจะติดต่อใครคนไหนก็เข้าเว็บมข.ก็จะทราบว่าจะติดต่อใครอย่างไร อันนี้ก็เป็กลไกอันหนึ่งเพื่อที่จะให้งานข้างหน้ามันเป็ผลงานจากความต้องการ อย่างที่เมื่อเช้า เมื่อก่อนจะไปพักกินข้าวก็มีการเสนอไว้แล้ว ซึ่งอันนี้ก็ตรงกันหลายอย่างที่อาจารย์ได้คุยไว้บ้างแล้ว แต่ก็อยากให้เป็นผลงานของนักศึกษาจริงๆ ดังนั้นก็อาจมีการประสานพูดคุยกันซึ่งเราอาจจะไปเจอกันไม่ได้ง่ายนัก ดังนั้นการสื่อสารบนเครือข่ายอินเตอร์เน็ตก็มีความจำเป็น อันนี้ก็เป็สิ่งหนึ่งเพราะฉะนั้นอยากจะฝากว่า อยากจะให้ส่งชื่อไว้ที่นี้แล้วก็พิมพ์ชื่อขึ้นในเว็บอันที่หนึ่ง อันที่สองเพื่อเป็นการเตรียมตัวก่อนที่จะถึงมิถุนายน จะจัดที่เชียงใหม่ นักศึกษาที่เชียงใหม่ก็คงเป็ผู้ที่ดำเนินการในพื้นที่นั้นร่วมกับอาจารย์ อีกอันหนึ่งคือ ช่วง

ระหว่างมันห่างมาจากช่วงนี้ถึงมิถุนายนนี้ เพื่อให้มีการเตรียมตัวเราจะได้ไม่ต้องมานั่งจัดห้าคนบนเวทีอย่างนี้อีกก็คือทำให้รับรู้ตั้งแต่แรกเลยว่ามันมีงานชนิดไหนในสถาบันอื่นๆ ครั้งแรกนี่จำเป็นที่เราทำอย่างนี้ เพื่อให้รู้จักกันและกัน แต่ครั้งหน้าคงไม่จำเป็น คงจะจัดเป็นห้องเล็ก ห้องย่อย อะไรต่างๆ นี้น่ามากขึ้น แต่ในช่วงที่เราว่าที่จะจัดครั้งใหม่มันต้องมีการทำงานไม่ใช่เราหายแล้วอีกทีมาเจอกันมันก็คงไม่มีความต่อเนื่องแล้วก็การจัดก็ต้องมาซ้ำรูปเดิมอีก ดังนั้นก็คิดว่าอยากจะฝากกับตัวแทนของแต่ละมหาวิทยาลัย ขอให้มีการทำสรุปเวลาที่เพื่อนส่ง proposal หรือสอบ proposal ผ่านแล้วขอให้สกัด Proposal ให้อยู่ในหน้าหนึ่ง ซึ่งหน้าหนึ่งต้องมีข้อมูลสามชนิด ข้อมูลอันที่หนึ่งก็คือคำถามการวิจัยสักสองข้อ ก่อนคำถามการวิจัยก็ใส่ชื่อเรื่อง ชื่อนักศึกษาและคำถามการวิจัยใส่มาไม่กี่ข้อ สองข้อ สามข้อ วัตถุประสงค์ของการวิจัย อันที่สามคือ concept และกรอบแนวคิดในการวิจัย concept ว่าอย่างไร อะไรในการวิจัยบ้าง ที่มีอยู่แล้วสกัดออกมาแค่นี้เอง แต่ให้มันอยู่ในหน้าเดียวแล้วเราจะได้อ่านนี่ขึ้นเว็บด้วยส่งมาที่ขอนแก่น เพราะตอนนี้ขอนแก่นปีนี้เป็นผู้จัดทำเว็บไซต์ให้ ที่อื่นก็สามารถเข้ามาดูเว็บนี้เพื่อที่จะทราบว่าเขาผ่านวิทยานิพนธ์ เอาว่าเขาผ่านหัวข้อยังไม่ต้องจบเขาเป็นว่าผ่านหัวข้อ เพราะว่ามันจะทำให้เราได้รับทราบเร็วกว่า เพราะวิทยานิพนธ์ก็อย่างว่า ไม่รู้เมื่อไรนะครับ เป็นอนาคตที่เลื่อนลอย อย่างนั้นเอาที่มันแน่นอนก่อน คือ proposal นี้แน่ๆ แต่ถ้าเผื่อจะมีรายชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่หลังนี่ก็ไม่มีอะไร แต่ตอนนี้อยากได้หัวข้อ เพื่ออะไรหรือครับ เพื่อจะได้เรียนรู้จากกัน และไม่เกิดความซ้ำซ้อนด้วยแล้วก็ขณะเดียวกันก็จะได้ทราบว่าความเคลื่อนไหวในแต่ละที่ เขาไปทางไหนแล้ว ถ้าไปคู่มือนี้ ถ้าเผื่อว่าทางเว็บไซต์ที่เขาจัดว่ามันเป็นประเภททางไหน หัวข้อเนื้อหาไปไหนเชิงไหน เชิงที่ผสมพยายามเสนอการพัฒนา พื้นที่ใหม่ หรืออะไรต่างๆ เชิง identity จัดแยกเป็นสามกลุ่ม จะได้ว่าครั้งหน้าที่เราจะจัดนี้ สามกลุ่มนี้จะเหมาะไหม ถ้าเผื่อมีหัวข้อที่เพียงพอ ถ้ามันไม่พอก็อาจจะจัดรูปแบบอื่น คือผมคิดว่าน่าจะจัดตามเนื้อหา ส่วนในเรื่องของ concept และวิธีวิทยานี้คงจะเป็นห้องรวมเพื่อที่จะถกประเด็นนี้ เพราะเป็นประเด็นร่วมของทั้งหมด อันนี้ก็อาจจะเป็นข้อเสนอ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะต้องทำอย่างนี้ ก็ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มผู้แทนนักศึกษาจะพูดคุยกันแล้วจะนำมาเสนออย่างไรในครั้งหน้า และคงต้องเรียนให้ทราบก่อนล่วงหน้าเป็นเวลานาน เพราะตอนนี้เรารู้จักกันแล้ว และมีรายชื่อมีอะไรต่างๆ ก็คงจะต้องทำให้การจัดครั้งหน้าเป็นประโยชน์ได้มากขึ้นกว่าครั้งแรกนี้ และถ้าเผื่อทางสภาวิจัยเห็นดีเห็นงามด้วยนะครับ ก็หวังว่างานอย่างนี้....อันนี้เราได้งบประมาณปีเดียวเป็นสองครั้ง ครั้งนี้ก็เป็นครั้งที่หนึ่ง ครั้งหน้า....คือที่แรกเราของบมา เราคิดว่าจะจัดได้สามครั้งที่เชียงใหม่ ขอนแก่น และก็มีหิดล ปรากฏว่าดูงบแล้วค่าเดินทางที่มีก็ใช้ได้สองครั้ง ดังนั้นจากสามเหลือสอง และนักศึกษาก็พูดมาว่าสองครั้งในหนึ่งปีน่าจะพอเหมาะ มากไปกว่านั้นก็เผื่อ ก็พยายามเสนอว่าอย่างนี้ก็เป็นกิจกรรมอันหนึ่งของเราที่สภาวิจัยน่าจะสนับสนุนได้ ไม่ใช่เฉพาะทุนการวิจัยแต่เตรียมพร้อม เตรียมบุคลากรในการวิจัยให้ชาตินี้มันสำคัญและเรียนนี้มันไม่ยาก เพราะมันช่วย

เสริมสถาบันซึ่งเขาคูแกลอยู่และเขาเสริมในส่วนที่จะโยงกัน เพราะพลังนี้มันเกิดจากการรวมตัวกันจากการเรียนรู้จากกัน ตรงนี้ผมคิดว่าก็น่าที่จะให้ได้รับการสนับสนุนในปีถัดไป อันนี้ก็หวังว่าอย่างนั้นจากนี้ก็จะต้องเก็บความเห็นต่างๆ นี้เข้าไปเสนอเพื่อเป็นเหตุผลในการต่อรอง เพราะว่าในกรรมการก็อาจจะมีการหลายๆ ท่านเสนอโครงการอื่นๆ ที่น่าสนใจ ก็อย่างว่านักศึกษาที่อาจจะกลายเป็นคนชายขอบไปก็ได้ ถ้าเขาไม่สนใจเสียงนกเสียงกาที่ไปแล้ว ผมก็เป็นแต่เพียงว่า คล้ายๆ กับคุณเล่าเรื่องงานบัณฑิตศึกษามาพอสมควร อยากที่จะทำให้สิ่งที่ทำอยู่นี้...เพราะผมคิดว่าเมื่อก่อนเราสอนแต่ปริญญาตรี ตอนนี้เรามีบัณฑิตศึกษา ผมคิดว่าถ้าเพื่อวิชาสังคมวิทยา/มานุษยวิทยา สามารถก้าวหน้าไปในอนาคตนี้ การสร้างองค์ความรู้ในสังคมจำเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเพื่อเราไม่มีการสร้างความรู้เหล่านี้ ในอนาคตเราก็ไม่มีอะไรที่จะไปสอนและที่พัฒนาไปได้ยาก ก็ขอฝากอันนี้ไปด้วย

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ก่อนจะจบก็คือว่า อยากจะมีการประชาสัมพันธ์สักนิดเดียว คือนักศึกษาที่สอบผ่านเค้าโครงการวิทยานิพนธ์ อาจจะขอทุนวิจัยได้อย่างต่ำ 20,000 บาท จาก สวช. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งผมก็เป็นกรรมการอยู่ตรงนั้นด้วย ก็หลังจากสอบผ่านเค้าโครงการ อาจารย์ที่ปรึกษาแล้วนี้ ก็ได้ทุนการวิจัยนะครับ 20,000 บาท อีกอันหนึ่งก็อยากจะแก้ขำนิดหนึ่งว่า ใครก็ตามที่อ้างชื่อผม ศรีสันติสุข ไม่ใช่ ศรีสันติกุล เวลาผมดูหนังสือที่อ้างชื่อผมนี้ นามสกุลผิด อันนั้นเขียนมาเมื่อปี 28 ผมได้มีการพิมพ์เมื่อปี 2538 ด้วย เล่มนั้นเล่มการเปลี่ยนแปลง ไม่ทราบที่แจกมา มีไหม จำชื่อไม่ได้ เชิญอาจารย์ปริตตาครับ

อ.ดร.ปริตตา เกลิมเผ่า กอนันตกุล ขอสั้นๆ ประโยคเดียวนะคะ คือดิฉันมีแผ่นพับรายละเอียดเกี่ยวกับ การประชุมมานุษยวิทยา วันที่ 27-28-29 มีนาคม ปีหน้า อยู่ด้วยจำนวนจำกัดก็จะขอมอบให้ตัวแทนให้แต่ละสถาบันไปและไปเผยแพร่ นะคะ ถ้าท่านใดต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมขอที่ดิฉันได้ หรือจะขอที่ศูนย์มานุษยฯ ก็ได้ ถ้าติดต่อดิฉันวิธีที่ง่ายที่สุดคือทาง E-mail paritta@school.net.th ดิฉันจะส่งรายละเอียดให้ นะคะ

รศ.ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ก็ขอบคุณวิทยากรทุกๆ ท่านนะครับ ขอบคุณมากครับ

พิธีเปิดการสัมมนา

โดย ผศ.ดร.เยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ
รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผศ.ดร.เยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ

สวัสดีอีกครั้งหนึ่งนะคะ ดิฉันขอใช้เวลาที่จะกล่าวรำลึกกันสั้นๆนะคะ เพราะว่าในฐานะของเจ้าของบ้านจะปล่อยให้แขกออกจากเรือนไปโดยไม่กล่าวคำอำลากันก็ดูกระไรอยู่นะคะ ฉะนั้นขอใช้เวลาตรงนี้นิดหนึ่ง... เวลาของการสัมมนานี้เราก็ได้ใช้เวลาร่วมกันมาเกือบจะยี่สิบชั่วโมงแล้ว ตั้งแต่เมื่อวาน ฟังอาจารย์ศบอแก้ววันครึ่ง ดิฉันนับชั่วโมงมันก็เกินแล้วนะคะ คนที่ไปสำรวจหรือทำวิจัยเชิงคุณภาพกับอาจารย์รัตนเมื่อนั้นหรือกับทีมจุฬาฯ เมื่อนั้นก็ยิ่งจะเกินกว่ายี่สิบชั่วโมงอีกนะคะ ซึ่งดิฉันก็คิดว่าในช่วงของยี่สิบหรือยี่สิบกว่าชั่วโมงที่เราได้มาสัมมนาอยู่ร่วมกันนี้ก็คงจะได้รับประโยชน์จากการสัมมนาครั้งนี้ จากที่นักศึกษาพูดเมื่อเช้าก็คงมีหลายประเด็นที่ทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก็คงจะรับต่อไป ในส่วนของเราเองข้อดีตึงเล็กๆ น้อยๆ ที่ได้กรุณาบอกมาเราก็ยินดีรับไว้และจะได้แก้ไขนะคะ ถ้าจะมีครั้งต่อไป

การสัมมนาครั้งนี้ก็คงไม่สามารถสำเร็จได้ด้วยดีถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากสภากิจแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา ซึ่งดิฉันก็ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ผู้คิดริเริ่มทั้งหลาย ท่านอาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ อาจารย์ปราโมทย์ อาจารย์สมศักดิ์

ดิฉันลองย้อนกลับไปประเมินโครงการนี้ จากวัตถุประสงค์ที่อาจารย์สมศักดิ์ได้กล่าวรายงานเมื่อวานนี้ ว่าวัตถุประสงค์สองข้อ ข้อแรกคือ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกัน ดิฉันคิดว่าเราได้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นอย่างเต็มที่นะคะ ก่อนข้างแน่ใจทั้งในส่วนคณาจารย์ได้เรียนรู้ระหว่างกันและนักศึกษาเอง และที่ระหว่างนักศึกษากับอาจารย์ด้วย มาถึงวัตถุประสงค์ข้อที่สองที่ประสงค์จะให้เกิดเครือข่ายของนักศึกษาศาสตราจารย์โทสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ดิฉันคิดว่าตอนนี้คำว่าเครือข่ายขอใช้แนวคิดของอาจารย์ศบอแก้วที่ว่าเครือข่ายตอนนี้ยังเป็น concept ลอยๆ อยู่ ฉะนั้นคงเป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนที่อยู่ตรงนี้ทั้งอาจารย์และนักศึกษาที่จะพยายาม situate ให้มันเป็นความจริงขึ้นมา ทำอย่างไรเครือข่ายนี้มันจะไม่ลอยๆ อยู่ มีเครือข่ายมากมายที่พวกเราพยายามสร้างมันขึ้นมา และก็ล้มไปก็คิดว่าเครือข่ายของเราที่จะเกิดขึ้นจากจุดนี้ไม่น่าจะเป็นอย่างนั้น เมื่อก่อนอาจารย์อานันท์ได้กรุณาให้คำแนะนำไว้แล้วว่าเราจะเริ่มต้นสื่อสารกันด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ลองเอามาใช้ประโยชน์คู่โดยการติดต่อกันทางอินเทอร์เน็ตหรือว่าทางเว็บ ซึ่งทางมหาวิทยาลัยขอนแก่นก็ได้อาสา

ที่จะทำตรงนี้ให้เรามีอาจารย์ช่วยรู้อยู่บ้างที่พอจะช่วยตรงนี้ก็ถือว่าเราคงจะทำในขั้นแรก ผลจากการสัมมนาครั้งนี้รูปถ่ายอะไรต่างๆ ก็จะอยู่ในเว็บของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กลับไปก็ลองไปคลิกดูที่ <http://www.kku.ac.th> และก็ไปที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ก็ลองติดตามกิจกรรมนี้ดู ถ้าหากว่าไปถึงคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แล้วคลิกไปที่ organization ของคณะ แล้วก็ไปที่ภาควิชาสังคมวิทยาฯ ก็จะมีข้อมูลเพิ่มเติม แต่ว่าอย่างไรในอนาคตต่อไปนี้เราคิดว่าจะทำ homepage ขึ้นมาโดยเฉพาะของเครือข่ายนี้เลยก็ได้ คิดกันตั้งชื่อเล่นๆ ว่าเป็น SAGNET-Sociology and Anthropology Graduate Network ถ้าเป็นไปได้ก็จะทำทุกอย่างที่อาจารย์อานันท์ได้กรุณาแนะนำไว้และเราก็จะสื่อสารส่งข่าวให้นักศึกษา ใครที่อยู่นานๆ ไม่จบสักทีจะได้ติดตาม ส่วนที่จบไปเร็วๆ ก็อย่าทิ้งเครือข่ายไปนะคะ ไปพบอะไรใหม่ๆ วิจัยพบอะไรใหม่ๆ ก็ขอจะให้ป็นสมาชิกเครือข่ายอยู่ก็แล้วกัน อันนี้ก็เป็นโครงการที่เราคิดว่าเราพอจะสนับสนุนได้ ส่วนจะก้าวหน้าแค่ไหนก็ต้องติดตามกันอีกทีหนึ่ง

ท้ายที่สุดนี้ฉันก็ขอมอบข้อสรุป ข้อเสนอแนะ คำแนะนำต่างๆ ที่ได้จากการสัมมนาครั้งนี้ให้กับสถาบันที่จะดำเนินการจัดสัมมนาครั้งต่อไปคือมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้กรุณารับความคิดเห็นของนักศึกษาและก็คณาจารย์ตรงนี้ไปดำเนินการและก็ขอความกรุณาอาจารย์ช่วยกันสนับสนุนเครือข่ายของเราต่อไป โดยผ่านทางสภาวิจัยหรือหน่วยงานใดก็ได้แล้วแต่เพื่อให้สังคมวิทยา/มานุษยวิทยาเป็นศาสตร์ที่มีพลังเข้มแข็งที่จะมีที่ยืนในสังคมอย่างชัดเจนและก็สามารถที่จะเป็นพลังทำงานให้สังคมได้อย่างเต็มที่

ท้ายที่สุดก็คงขออวยพรให้แขกของเราจากทั้งสี่สถาบัน มหาดลคงเลยโคราชไปแล้ว ก็ขอให้เดินทางกลับสถาบันโดยสวัสดิภาพแล้วก็หวังว่าเราคงได้พบกันอีก แต่ไม่ใช่ว่าเดี่ยวพอบอกว่าจะได้พบกันอีก จะเป็นการบอกว่านักศึกษาอย่าเพิ่งจบนะ ไม่ใช่จะขอเอาใจให้จบการศึกษาและก็ได้ทำวิจัยค้นคว้าต่อไปเป็นนักสังคมวิทยา/มานุษยวิทยาเต็มตัว ก็ขอกล่าวคำสวัสดิและคงได้พบกันอีกขอบคุณมากค่ะ